

FORSKNINGSRÅDET FOR SAMFUND OG ERHVERV

Dansk sociologis muligheder

Dansk sociologis muligheder

ARBEJDSGRUPPE UNDER FORSKNINGSRÅDET FOR SAMFUND OG ERHVERV OKTOBER 2006

Dansk sociologis muligheder

Udgivet af: Forskningsrådet for Samfund og Erhverv

Grafisk design: Marianne Dunker Jensen

Tryk: Clichéfa Grafisk AS

Oplag: 1.000

ISBN: 87-90201-93-0 (trykt version)

87-90201-94-9 (online-version)

Indhold

1. Indledning	6
2. Sociologi som forskningsfag	8
– udviklingslinier og udfordringer	
Aktuelle tendenser og udfordringer	11
Sociologi og tilgrænsende fag	13
3. Sociologi i Danmark	15
Historisk rids	16
Omfang og finansiering af sociologisk forskning i Danmark	17
Hvor foregår sociologisk forskning?	19
Større sociologiske miljøer	21
Andre miljøer	24
Forskerstaben	31
4. Forskningsområder	33
Teori- og metodeudvikling i sociologi	33
Større sociologiske kerneområde	38
Områder, der fortjener øget fokus	55
Andre områder	59
5. Forskeruddannelse	60
6. Sammenfatning og anbefalinger til strategi	63
Bilag	67

Forord

I foråret 2005 igangsatte Forskningsrådet for Samfund og Erhverv nogle initiativer, der dels skulle synliggøre samfundsvidenskaberne, deres relevans og nødvendighed, dels identificere og kortlægge samfundsvidenskabernes problemer og udfordringer med betydning for samfundsvidenskabernes fortsatte udvikling.

Dansk sociologi er en vigtig del af dansk samfundsvidenskab og er kendetegnet ved, at forskningen foregår spredt på mange forskellige institutioner. Vi ønskede derfor at skabe et overblik over denne forskning og nedsatte i efteråret 2005 en ekstern arbejdsgruppe med nordisk deltagelse og med repræsentation af forskellige danske forskningsinstitutioner. Formålet har ikke været at gennemføre en egentlig evaluering, men at beskrive situationen med hensyn til forskningsområder, forskningsmiljøer og forskere og at pege på mulige udviklingsstrategier og behov.

Denne rapport præsenterer resultaterne af gruppens arbejde. Den giver svar på spørgsmål som: Hvor foregår den sociologiske forskning? Hvem udfører den? Hvad er ressourcegrundlaget, og hvilke udviklingsmuligheder giver disse forudsætninger?

Med udgangspunkt i dette giver arbejdsgruppen en række relevante og velbegrundede anbefalinger og forslag til inspiration og måske også provokation for dansk sociologi og for de forskningsinstitutioner og andre beslutningstagere, der skal skabe rammer, der kan sikre dansk sociologisk udvikling og kvalitet i fremtiden.

Forskningsrådet vil gerne rette en stor tak til gruppens medlemmer og alle andre, der beredvilligt har bidraget med fagkyndig bistand til gennemførelse af dette omfattende projekt, der på den ene side forventes at være med til at sætte fokus på de udfordringer, som sociologien står over for, og på den anden side at bidrage med et bedre overblik over muligheder, ressourcer og strategier i fremtiden.

København, oktober 2006

Birgitte Sloth

Formand for Forskningsrådet for Samfund og Erhverv

1. Indledning

Mange kender sociologi ud fra nogle få meget fremtrædende sociologer, der formår at formidle bredt om væsentlige samfundsspørgsmål i populariserende fremstillinger og gennem massemedier. Sociologiske begreber og metoder har også ret stor udbredelse i en række tilgrænsende fag og professioner. På den anden side er store dele af den konkrete sociologiske forskning, der foregår på landets universiteter og forskningsinstitutioner, ikke særlig kendt og specielt ikke genkendelig som sociologi uden for fagets grænser, for aftagere og interessenter. Af grunde, som omtales senere, gælder det i særlig grad i Danmark. Men også aktører inden for forskningsverdenen kan have behov for tydeligere overblik for at kunne vurdere muligheder, prioritere ressourcer og lægge strategier for fremtiden.

På den baggrund har Forskningsrådet for Samfund og Erhverv besluttet at iværksætte et arbejde om sociologiens muligheder. Hvad handler sociologisk forskning i den danske forskningsverden om i dag? Hvilke områder dækker forskningen, og hvordan er samarbejde og arbejdsdeling i forhold til andre fag? Hvor foregår den, hvem udføres den af, hvad er ressourcegrundlaget, og hvilke udviklingsmuligheder rummer disse forudsætninger? Det er disse spørgsmål, den foreliggende rapport søger at give svar på.

Arbejdet med udredningen er udført af en arbejdsgruppe, som bestod af:
Professor *Göran Ahrne*, Stockholms Universitet
Professor *Heine Andersen*, Københavns Universitet (formand)
Professor *Gunn Birkelund*, Universitetet i Oslo
Lektor *Lotte Holm*, Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole
Professor *Jens Tonboe*, Aalborg Universitet.
Akademisk sekretær har været cand.scient.soc. *Christina Viskum Lytken Larsen*.

Sociologisk forskning i Danmark er kendetegnet ved, at den foregår spredt ud i mange forskellige institutioner, ofte i tværfaglige enheder eller i mindre sociologiske forskergrupper inden for rammerne af andre fag. Der findes i alt mere end fyre forskningsenheder, der i et eller andet omfang udfører sociologisk forskning, og kun meget få af disse har sociologisk forskning som deres hovedformål. Det har været et af formålene med udredningen at få et bredt dækkende billede for at skabe et overblik over hele den sociologiske forskning, så vidt det er muligt. Der er anvendt følgende kilder:

- Årsberetninger og web-sider fra institutionerne
- Forskningsstatistik, herunder særlige udtræk, der er stillet til rådighed af Dansk Center for Forskningsanalyse, Sveriges Statistiska Central Burån, Enheten för högskolestatistik samt NIFU-STEP, Oslo
- Oplysninger fra en spørgeskemaundersøgelse blandt de relevante forskningsinstitutter (jf. bilag 1)
- Besøg på 13 udvalgte institutter (afmærket med * i bilag 1)
- Skriftlige bidrag fra særligt fagkyndige på udvalgte forskningsområder (bilag 2)

Rapporten bygger endvidere på resultater fra en forskerkonference, der blev afholdt med særligt henblik på at indsamle vurderinger af status inden for faget og forslag til fremtidige strategier (deltagerliste i bilag 3).

Arbejdsgruppens anbefalinger og forslag. Sammen drag

Det er et overordnet mål, at dansk sociologisk forskning både skal være på et højt internationalt niveau, så den er anerkendt og synlig i internationale fora, og kunne levere relevante forskningsresultater til løsning af problemer i samfundet. Med dette for øje fremsætter rapporten følgende anbefalinger og forslag for at styrke dansk sociologis muligheder. De er alle begrundet og uddybet nøjere i rapportens afsluttende kapitel.

Grundlæggende teori og metode

Sociologi har i Danmark for tiden en stærk tværfaglig orientering, men til gengæld en ret svag disciplinstruktur. Fagets interne integration og disciplinorganisering bør styrkes.

Kerneområder inden for teoretisk og metodologisk grundforskning i sociologi har været under pres i dansk sociologi og bør styrkes.

Sociologi skal fortsat udvikle en bred vifte af metoder, både kvantitative og kvalitative. I de kommende år bør især udviklingen af kvantitative dataindsamlingsmetoder og analysemetoder gives høj prioritet.

Forskningsområder

Dansk sociologi er godt med på flere væsentlige felter: velfærd, arbejdsliv og arbejdsmarked, organisation og ledelse, uddannelse, politisk sociologi og sundhedsområdet. Men en række andre sociologiske centrale felter er meget svagt dækket. Det anbefales, at der sættes øget fokus på områderne familiesociologi og barndom, social mobilitet, religionssociologi og demografi.

Institutionelle rammer

Disciplinens institutionelle infrastruktur er i øjeblikket særpræget; der er for få og små selvstændige fagsociologiske miljøer. Det anbefales, at der etableres sociologiske fagmiljøer ved flere universiteter.

For at styrke og synliggøre en fagsociologisk profil foreslås dannet et *Centre for Advanced Sociological Studies* i et samarbejde mellem fagsociologiske miljøer.

Forskningspersonale og forskeruddannelse

Der bør etableres en landsdækkende sociologisk forskerskole, der skal indgå i nordiske og internationale netværk.

Fagets kernekompetencer har været og er fortsat under pres, fordi ansættelses- og karriereudsigter for yngre forskere er højst usikre. For at motivere og fastholde talenter bør mulighederne forbedres.

2. Sociologi som forskningsfag

– udviklingslinier og udfordringer

Sociologiens udvikling har, siden faget blev dannet, været nøje knyttet til de moderne samfunds egen udvikling. Et samfundsvidenskabeligt fag som sociologi vil derfor altid til en vis grad være bundet til sin tid og kultur, og sociologien voksede frem i første halvdel af 1800-tallet sammen med de moderne vestlige, især europæiske, industrisamfund. Gradvis, og især siden 2. verdenskrig, har faget imidlertid fået mere og mere international og universalistisk karakter. En sociologisk videnskab, der er totalt hævet over og uafhængig af tidslige og kulturelle forskelle, vil man dog næppe komme til at se.

Denne særlige relation, som faget har til sit genstandsområde, kommer også til udtryk ved, at sociologien – ligesom i øvrigt de fleste samfundsvidenskaber – grundlæggende har været orienteret mod de store processer og projekter, som har været dominerende i samfundsudviklingen på forskellige tidspunkter. Sociologien undfanges i oplysningstiden og fødes i bruddet med enevælde, standsamfund og feudale samfundsstrukturer efter de industrielle og politiske revolutioner fra slutningen af 1700-tallet. Den nye samfundsvidenskab er orienteret mod de ideer om menneskers frigørelse, om demokrati og rationel indretning af samfundet, som opstår i denne periode. Væksten i kapitalistiske markeder, industri, verdenshandel, urbanisering, udvandring, nationalstat, bureaukratisering og sekularisering er processer med vidtgående følger for det sociale liv og samfundet. Klassedeling, nye magtformer, individualisme og solidaritet, integration og differentiering, nye normsæt, social kontrol og afvigelser, ændrede familieformer og socialisering er problemer, som udspringer af disse processer, og som sociologien orienterede sig mod.

Som samfundsforholdene har ændret sig, har også sociologiens problemperspektiv skiftet. Dertil kommer, at faget, efterhånden som det blev etableret som akademisk disciplin, er blevet mere differentieret, herunder med opdelin-

ger i underområder og mellem teoretisk og empirisk orienteret forskning. Denne udvikling af sociologien til en distinkt videnskabelig disciplin med egne uddannelser, institutioner og videnskabelige fagtidsskrifter, selskaber mv. foregår relativt langsomt og sent (hvilket i øvrigt også gælder for andre samfundsvidenskaber), og indtil tiden efter 2. verdenskrig var sociologi en ret lille disciplin, der kun fandtes i få af de større lande.

Det blev først og fremmest i USA, at sociologiens ekspansion fandt sted, og det var dermed især også amerikansk sociologi, der kom til at danne mønstre i de fleste lande, da udbygningen fandt sted fra 1950'erne og frem. Fagets kobling til overordnede samfundsprojekter fortsatte, og i denne periode var det genopbygning og modernisering i erhvervslivet, omstilling fra landbrug til industri, nye ledelses- og samarbejdsformer, åbne økonomier, ny teknologi og nye massekommunikationsmedier, der var centrale temaer (som flere er det stadig). Sammen hermed følger problemer og krav, som disse stærkt dynamiske faktorer medfører for andre sektorer, såsom uddannelser og velfærdsordninger til løsning af sociale problemer, familieformer, boligformer og byplanlægning, miljø mv.

Udbygningen af faget blev støttet af et forstærket internationalt samarbejde. *International Sociological Association* (ISA) blev således oprettet i 1948/49 med økonomisk støtte af UNESCO (i øvrigt med flere nordiske samfundsforskere som centrale aktører, fra Danmark Århus-professoren Theodor Geiger). Et blik på, hvorledes forskningssamarbejdet er organiseret inden for forskellige specialer på internationalt plan, giver også et vist indtryk af hvilke problemfelter, der har været i forgrunden. I løbet af 1950'erne blev der etableret en opdeling i ni forskningsgrupper (research committees), hvoraf de største var:

- Social stratifikation og mobilitet
- Arbejde og industriel organisation
- By og land
- Familie
- Massekommunikation
- Medicinsk sociologi

Disse specialiseringer findes også i de fleste sociologiske uddannelsesprogrammer, men med nationale variationer. Med årene er oprettelsen af specialiseringsfelter fortsat, således at der nu findes 53 research committees samt et antal arbejdsgrupper og tematiske grupper af mere midlertidig karakter inden for ISA. Der er i dag kollektivt medlemskab af omkring 60 lande.

Tilsvarende findes der også nationale og regionale selskaber og foreninger, der danner fora om sociologi som forskningsfag og profession, således *Dansk Sociologforening* (godt 800 medlemmer), *Nordisk Sociologforbund* (godt 2.500 medlemmer) og *European Sociological Association*.

De første sociologiske tidsskrifter stammer fra slutningen af 1800-tallet, men de fleste er først dannet efter 1950. Der findes i dag et stort antal videnskabelige og almenrettede sociologiske tidsskrifter med international udbredelse, men ligesom i en række andre samfundsvidenskabelige og humanistiske fag spiller publicering i bøger i form af monografier og antologier også en stor rolle i sociologi. Det nordiske tidsskrift *Acta Sociologica* blev oprettet i 1956 og er i dag et af de større europæiske sociologiske tidsskrifter. I Danmark findes tidsskriftet *Dansk Sociologi* (oprettet 1991).

AKTUELLE TENDENSER OG UDFORDRINGER

Som nævnt ovenfor er antallet af specialer og forskningsfelter ekspanderet kraftigt inden for sociologien de seneste årtier. En del af baggrunden er, at grundforskningen inden for faget har nødvendiggjort specialisering. Dette har ført til dannelse af specialer vedrørende særlige forskningsmetoder og teoretiske områder. Men udviklingen af nye specialer skyldes i høj grad også de samfundsendringer, der er foregået, og som har ladet nye problemfelter og udfordringer komme til syne. Dette fremtræder tydeligt, hvis man ser på, hvilke nye felter der er dukket frem i international sociologi de seneste årtier. Her er en liste over nye forskningsgrupper (research committees) inden for International Sociological Association (årstal for oprettelse angivet i parentes):

- Videnskab og teknologi (1966)
- Uddannelse (1974)
- Etnicitet, race og minoriteter (1974)

- Innovation (1974)
- Miljø og samfund (1974)
- Køn (1974)
- Aldring (1978)
- Befolkningsudvikling (1986)
- Barndom (1994)

Flere af de samme specialer genfindes i den anden større internationale organisation, hvori dansk sociologi indgår, *European Sociological Association*, om end specialiseringen her ikke er helt så stor.

Sammenholder man disse specialer med de problemfelter og udfordringer, som præger den politiske debat i Danmark i disse år, samfundspolitisk såvel som forskningspolitisk, kan man konstatere, at de stort set alle er dækket i international sociologi. Det gælder felter som teknologi, innovation, konkurrenceevne og omstilling. Det gælder også en række af de temaer, som er knyttet til det, der i dag benævnes videnssamfundet, et begreb som i øvrigt har rødder i sociologiske og økonomiske teorier og analyser fra 1960'erne og 1970'erne. Et begreb som "sammenhængskraft", der har fået voldsom udbredelse i de seneste år under indtryk af globalisering og øget kulturel mangfoldighed, er et af de helt centrale klassiske sociologiske begreber (andre sociologiske termer for nogenlunde det samme er "integration" og "solidaritet").

Set i forhold til de store udfordringer, som samfundsudviklingen i nutiden stiller borgerne, virksomhederne og det politiske system over for i forbindelse med globalisering, teknologisk udvikling, øget migration, demografiske ændringer, nye kulturelle og etniske skillelinier mv., findes der således et væsentligt potentiale i sociologien på internationalt plan. Faget udforsker en række aspekter i det sociale liv, som øver afgørende indflydelse på samfundsudviklingen og borgerne levevilkår i samspil med økonomiske, politiske, juridiske og teknologiske forhold mv. Da disse forhold bestandig er under forandring, vil viden og begreber kunne forældes; de må derfor til stadighed fornyes og udbygges, svarende til de ændrede vilkår. Der findes et solidt grundlag i den internationale sociologi for at møde de væsentlige nye udfordringer i nutiden.

Det er en grundlæggende målsætning, at sociologisk forskning i Danmark,

både når det gælder grundforskning og anvendelsesorienteret forskning, skal op på et højt internationalt niveau og være synlig og anerkendt i internationale sociologiske fora. Dette skal samtidig ske under hensyn til de særlige behov for viden, oplysning og praktisk anvendelige forskningsresultater, som er relevante for at møde de udfordringer, det danske samfund står over for. Disse målsætninger kan næppe nås på alle fagets områder inden for de kommende år, og rapporten sigter mod at belyse muligheder og strategier i denne sammenhæng.

SOCIOLOGI OG TILGRÆSENDE FAG

Sociologiens forhold til tilgrænsende fag er kendetegnet ved både arbejdsdeling og tætte tværfaglige samarbejdsrelationer. Arbejdsdelingen er præget af forskellige genstandsområder og praktiske anvendelsesområder og kommer også til udtryk i brug af forskellige begreber og metoder. Karakteristisk for sociologien er, at den interesserer sig for det dynamiske sociale samspil inden for alle samfundssektorer og på alle niveauer, for de små gruppers mikroverden såvel som de store linjer og skift i samfundsudviklingen. Faget er kendetegnet ved en helhedsorientering, der ikke er afgrænset til særlige sektorer eller professioner, og efterspørgsel efter sociologiske analyser kommer fra mange sider. Den kan række fra specifikke analyser og udredninger af afgrænsede problemfelter som grundlag for administrative eller politiske beslutninger til store samfundsdiagnoser som bidrag til offentlig oplysning og refleksion.

Denne bredde betyder, at grænser til andre fag er flydende og foranderlige. På grænsefladerne findes udveksling mellem fagene, ligesom der er opstået nye områder, der går på tværs af de traditionelle discipliner og kombinerer elementer fra flere fag. Det gælder i forhold til andre samfundsvidenskabelige fag, men også i forhold til naturvidenskabelige, medicinske og humanistiske fag. Begrebsudvikling i forskningen foregår ofte ved anvendelse af metaforer og analogier, og sociologi har i høj grad udnyttet disse heuristiske metoder. Samfundet er blevet set som en organisme, som et mekanisk system, som et rum, som en tekst osv. I nogle perioder er inspirationen overvejende hentet fra naturvidenskaber, i andre fra humanistiske fag. Tilsvarende har sociologien leveret begreber og analyser til andre fag, enten som hjælpefag, der supplerer hovedfagets forståelse af dets

forskningsemne (f.eks. rettsociologi i forhold til jura), eller som en perspektivering, der f.eks. tolker fagets samfundsmæssige rolle (som f.eks. forståelse af medicin som profession).

3. Sociologi i Danmark

Blandt samfundsvidenskaberne er sociologi efterhånden blevet et fag af mellemstørrelse. De samlede driftsudgifter til sociologisk forskning i 2004 var 167 mio. kr., hvilket dog kun svarer til 11% af udgifterne inden for samfundsvidenskaber under et. Antallet af forskere, for hvem sociologi kan siges at udgøre hovedparten af deres forskning, kan skønsmæssigt sættes til måske omkring 300 personer; af disse har dog mindre end halvdelen en sociologisk grunduddannelse.

Samtidig er sociologi i Danmark kendetegnet ved en ret høj grad af decentralisering. Sociologisk forskning foregår spredt rundt på mere end fyrré forskningsenheder, der i større eller mindre omfang har sociologi med i deres forskningsprofil. Kun få af disse er defineret som sociologiske, og der er kun to institutter i landet, der udbyder en sociologisk kandidatuddannelse, nemlig ved Københavns Universitet og Aalborg Universitet. De øvrige er enten tværfaglige eller flerfaglige institutter på universiteter og lærestalter eller sociologisk orienterede enheder i tilknytning til andre fagområder; dertil kommer sektorforskningsinstitutter. Endelig findes enkelte private institutioner og organisationer.

Et andet særligt træk er de meget åbne og flydende grænser, som præger sociologisk forskning i forhold til mange andre fagområder. Det kommer til udtryk på flere måder, blandt andet ved en ret udstrakt import og eksport af begreber og metoder i forhold til andre fagområder, og ved at forskning ofte foregår i samarbejde, der er bestemt af emner og problemstillinger snarere end af disciplinlilhørsforhold.

Disse træk gør imidlertid også, at det kan være vanskeligt at identificere de sociologiske miljøer, når man skal beskrive sociologisk forskning i Danmark. Derfor kan det være hensigtsmæssigt først at kaste et blik på, hvorledes den aktuelle tilstand er opstået.

HISTORISK RIDS

Sociologisk forskning som selvstændigt fagområde blev etableret i Danmark i løbet af 1950'erne. På Københavns Universitet oprettede man et sociologisk laboratorium i 1953, og samme år blev Institut for Organisation og Arbejdssociologi dannet ved Handelshøjskolen i København (nu Copenhagen Business School). Få år senere, i 1958, blev Socialforskningsinstituttet oprettet. Andre milepæle var oprettelse af sociologiske uddannelser i form af en magisteruddannelse i sociologi ved Københavns Universitet i 1958 og en magisteruddannelse i kultursociologi i 1964, ligeledes ved Københavns Universitet.

Den efterfølgende udvikling, fra midten af 1960'erne og op i 1970'erne, var frem for alt præget af to kendetegn: en ekspansion, der fortsatte frem til midten af 1970'erne, og en stærk tendens i retning af tværfaglighed. Der blev oprettet nye universiteter og sektorforskningsinstitutter, og de gamle voksede. Især på de nye universiteter i Roskilde og Aalborg, i nogen grad også i Odense, satsede man stærkt på tværfaglighed og problemorientering frem for disciplinorientering. Det betød, at der ikke blev oprettet rene sociologiske uddannelser eller institutter disse steder, men at sociologi kom til at udgøre bestanddele af blandede tværfaglige forskningsmiljøer og uddannelser, hvor man bevidst satsede på at udviske disciplingrænser.

Til gengæld fik sociologi nicher på de nye uddannelser i og institutter for statskundskab (politologi) i København og Aarhus, fordi planerne for disse fra starten betød, at sociologi skulle indgå som særskilt undervisningsfag. På Danmarks Tekniske Højskole (nu Danmarks Tekniske Universitet) blev sociologi indført som støttefag eller supplerende fag til de tekniske i løbet af 1970'erne, idet der blev oprettet et Institut for Samfundsfag i begyndelsen af 1980'erne. Også på en række andre forskningsfelter og studier blev sociologi indført: socialmedicin, farmakologi, arbejdsmiljø, jura og en række humanistiske fag, hvor der foregik en vis "sociologisering" op gennem 1970'erne som led i bestræbelser på at opnå forståelse af fagene i en samfundsmæssig kontekst.

Fra omkring midten af 1970'erne stoppede ekspansionen imidlertid generelt i samfundsvidenskaber, men nok i særlig grad i sociologi, og i løbet af 1980'erne opstod alvorlige kriser i de to sociologiske uddannelser i København, der endte med uddannelsernes lukning fra slutningen af 1980'erne. Også andre steder var

der tendenser, der betød tilbagegang for sociologisk forskning i disse år; dog var der også eksempler på nydannelser, som f.eks. etableringen af sociologi som en del af ernæringsforskningen ved Landbohøjskolen.

Først i midten af 1990'erne blev sociologiuddannelserne genetableret i Danmark, således at de nu findes til kandidatniveau i København og Aalborg, og først fra det tidspunkt igangsættes en ph.d.-uddannelse specielt i sociologi.

OMFANG OG FINANSIERING AF SOCIOLOGISK FORSKNING I DANMARK

Når vi betragter enkelte fagdiscipliner, har vi har ikke særligt detaljerede oplysninger om det samlede forskningsomfang, og for sociologi er det særligt vanskeligt at få på grund af de flydende og skiftende grænser, vi ser i forskningsverdenen. Forskningsstatistikken indeholder dog en opdeling på fag, hvor også sociologi er skilt ud, og ifølge denne blev der i 2004 udført sociologisk forskning i Danmark svarende til i alt 207 årsværk (altså 207 personer på fuld tid gennem et år, både videnskabeligt og teknisk-administrativ personale); denne forskningsindsats var fordelt på 39 forskningsenheder. Dette tal omfatter kun forskning udført i den offentlige sektor, men hermed er dog uden tvivl også langt hovedparten af den sociologiske forskning medtaget. De 207 årsværk udgør 12% af den samlede indsats inden for samfundsvidenskaberne, som igen tegner sig for ca. 11% af den samlede forskningsindsats i den offentlige sektor.

Hvem finansierer sociologisk forskning? Forskningsstatistikken indeholder ikke opgørelser over, hvilke kilder de 167 mio. kr. kommer fra, men i vor egen undersøgelse har vi opgjort, hvor stor en andel af forskerne der var ansat med ekstern finansiering. For alle institutioner under et var det 28% (på sektorforskningsinstitutter: 61%, på universiteter: 22%). Tallet svarer nogenlunde til, hvad der gælder for samfundsvidenskaberne som helhed. Den eksterne finansiering kommer fra mange forskellige kilder, hvoraf ministerier og andre dele af den offentlige sektor leverer det største bidrag. Også EU-midler indgår med en vis vægt.

Disse tal giver et indtryk af størrelsesforholdet, men man skal være opmærksom på, at der selvsagt er knyttet betydelig usikkerhed til dem. Det skyldes især vanskeligheder ved at bestemme grænser mellem nærtbeslægtede fag som

f.eks. sociologi, politologi, antropologi, økonomi osv., som selvsagt er særlig store i tværfaglige miljøer, hvor størsteparten af den sociologiske forskning foregår. Vi har i forbindelse med udredningen selv indsamlet oplysninger fra forskningsenheder med sociologisk forskning, og disse tyder på, at der foregår mere sociologisk forskning end det, der fremgår af forskningsstatistikken, måske snarere svarende til op mod 300 årsværk (42 enheder). Denne rundspørge viste også hvor mange personer, der i et eller andet omfang (dvs. i mindst 5% af deres tid) skønnes at udføre sociologisk forskning. Det drejer sig om i alt måske op til ca. 500 personer. Vi kan skønsmæssigt anslå, at for ca. 300 af disse udgør sociologisk forskning hovedparten af deres forskning.

Sociologiens tværfaglige orientering viser sig også ved en opgørelse af forskernes uddannelsesbaggrund. Kun ca. 150 af dem, der er med i vor undersøgelse, har en sociologisk grunduddannelse, mens resten fordeler sig på en række beslægtede uddannelser, hvor politologi, erhvervsøkonomi, antropologi og nationaløkonomi vejer tungest; humanister indgår også med betydelig vægt i tallene.

Internationale sammenligninger

Det ville være yderst relevant at kunne sætte disse tal i relation til tilsvarende tal fra andre lande, men desværre findes de ikke. Vi kan kun få nogle få grove indikatorer for udvalgte lande, og de mest nærliggende lande at sammenligne med er selvsagt de nordiske.

En helt grov indikator kan man få ved at se på antallet af uddannelsessteder, hvor der uddannes sociologer på videregående niveau. Her viser oplysninger en væsentlig stærkere position af sociologi som disciplin i de øvrige nordiske lande end i Danmark. I Danmark findes der som nævnt to steder, hvor man kan få bachelorgrad og kandidatgrad i sociologi. I Norge gives der bachelorgrader ved 10 uddannelsessteder og kandidatgrader ved 5, i Sverige er antallet 21 (både bachelor- og kandidatniveau). I Finland gives graderne bachelor, kandidatgrad og ph.d.-grad ved 10-12 universiteter.

En anden indikator på forskningsindsatsen er antallet af forskere med en sociologisk uddannelse. I Norge er dette tal 676 (2003). For Sveriges vedkom-

mende er opgørelsen igen anderledes; her finder vi tal for, hvor mange forskere ved universiteter og læreanstalter der har sociologi som det område, de *hovedsageligt* forsker inden for. Dette tal var 580 personer (2004).

Disse tal viser således klart, at sociologi er relativt mere udbygget i de øvrige nordiske lande end i Danmark.

HVOR FOREGÅR SOCIOLOGISK FORSKNING?

En opgørelse over sociologisk forskning, målt i antal årsværk, ved forskellige institutioner fremgår af tabel 1. Her er vist to sæt tal, dels det der fremgår af den officielle forskningsstatistik (2004, en speciel opgørelse), dels det der stammer fra vor egen rundspørge.

TABEL 1.

Sociologisk forskning i Danmark fordelt på institutioner. Forskningsårsværk.

Institution	Forskningsstatistik 2004	Egen undersøgelse
Københavns Universitet	48,6	63,2
Roskilde Universitetscenter	12,5	36,6
Aalborg Universitet	19,4	34,7
Aarhus Universitet	22,4	10,1
Syddansk Universitet	0,8	4,8
Copenhagen Business School	9,5	55,1
Danmarks Pædagogiske Universitet	29,3	22,5
Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole	6,0	7,8
Danmarks Biblioteksskole	0	8,4
IT-Universitetet	6,5	-
Socialforskningsinstituttet	23,4	-
Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut	10,1	13,0
Andre sektorforskningsinstitutter m.v.	18,5	26,3
I alt	207,0	282,5

Note: Forskningsstatistik: Forskningsårsværk i alt.

Egen undersøgelse: Kun VIP-årsværk

- : oplysninger mangler

Man ser, at der er ret betydelige afvigelser mellem de to opgørelser (især ved Copenhagen Business School og Roskilde Universitetscenter). Der er flere årsager hertil, som det vil føre for vidt at uddybe her. Et par grunde skal dog kort nævnes. Den ene er substantiel, nemlig at der simpelthen er flydende grænser mellem fagene og dermed en vis vilkårlighed, når man skal rubricere forskningen. Den anden vedrører måden, der er spurgt på i de to opgørelser. I forskningsstatistikken spørger man til alle fag. I vor egen undersøgelse har vi bedt svarpersonerne om at rette opmærksomheden specielt mod sociologi, og en og samme forskningsindsats kan godt dække flere fag, samtidig med at interessen for at orientere forskningen i sociologisk retning i de senere år har været stigende i flere miljøer. Det betyder, at man ikke skal lægge alt for stor vægt på de præcise talstørrelser, men tabellen giver dog et indtryk af, hvilke institutioner der indgår med størst tyngde.

Tallene viser, at størsteparten af forskningen, godt 80%, foregår ved universiteter og læreanstalter. Desuden er fordelingen mellem universiteterne værd at bemærke. Københavns Universitet har den største andel af den sociologiske forskning, uden at der dog kan tales om nogen koncentration. Enheder af en vis størrelse findes på Aalborg Universitet, på Roskilde Universitetscenter, ved Danmarks Pædagogiske Universitet og ved Copenhagen Business School. Derudover springer det i øjnene, at et af landets store flerfakultære universiteter, Syddansk Universitet, har meget lidt sociologisk forskning. Også på Aarhus Universitet er omfanget sparsomt ifølge vor spørgeskemaundersøgelse. Handelshøjskolen i Århus har ifølge forskningsstatistikken næsten ingen og Danmarks Tekniske Universitet slet ingen sociologisk forskning (der findes dog enkelte sociologiske forskere ved sidstnævnte institution).

Blandt sektorforskningsinstitutterne er det Socialforskningsinstituttet og Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut, der har de største indslag af sociologisk forskning. Desuden findes et antal forskningsenheder inden for sundhedsområdet med sociologisk forskning i mindre omfang. På de øvrige sektorforskningsinstitutter i landet findes meget lidt sociologisk forskning.

Vi vil i det følgende beskrive det sociologiske forskningslandskab nøjere ved først uddybende at omtale de forskningsmiljøer, hvor sociologi udgør en lidt større og central komponent, og dernæst mere summarisk beskrive de øvrige.

STØRRE SOCIOLOGISKE MILJØER

Sociologisk Institut, Københavns Universitet

Den største enhed er Sociologisk Institut ved Københavns Universitet, som er en af de to enheder i landet, der tilbyder kandidatuddannelse i sociologi. Det samlede antal årsværk er godt 40, og antallet af forskere er ved udgangen af 2004 opgjort til 48. Heraf er en meget stor andel, mere end to tredjedele, ansat i tidsbegrænsede stillinger og med ekstern finansiering.

Forskningen på Sociologisk Institut spænder ret vidt og er organiseret i et antal temaområder, der omfatter:

Grundlæggende teoretiske og metodologiske temaer

- Arbejde og organisation
- Kultur, identitet og krop
- Politik og sociale forandringer
- Velfærd og marginalisering
- Viden og normativitet

En betydelig del af forskningen, navnlig den eksternt finansierede, foregår i mere eller mindre formaliseret samarbejde med andre institutioner, herunder Roskilde Universitetscenter, Aalborg Universitet, Socialforskningsinstituttet og Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut. Ved instituttet findes også nogle etablerede forskningscentre, der indgår i netværk med andre institutioner, og som for hovedparten er finansieret udefra: *FAOS* (Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og Organisationsstudier), *Center for Forskning i Eksistens og Samfund*, *Center for Bolig og Velfærd* samt *Center for Seksualitetsforskning*. Desuden huser instituttet Koordination for Kønsforskning.

Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet

Instituttet er tværfagligt, men med en klar sociologisk profil (og har for nylig skiftet navn, så dette nu tydeligere fremtræder). Det er et ganske stort institut med omkring 55 forskere i alt. Her opfattes sociologi som et område i vækst, og den sociologiske kompetence er især koncentreret i en gruppe forskere på 14 personer (ca. 10 årsværk) omkring kandidatuddannelsen i sociologi. De fleste

af disse (inklusive 5 ph.d.-studerende) er aflønnet gennem instituttets ordinære bevillinger.

Forskningen ved instituttet er organiseret i forskningsgrupper, hvoraf de sociologiske, eller sociologisk orienterede, omfatter følgende:

- CASTOR, Center for analyse af strukturelle transformationer og nye orienteringsmåder i globaliserede velfærds- og videnssamfund; beskæftiger sig med hverdagsliv og social struktur.
- FOSO, Netværk for Forskning i Socialt Arbejde; beskæftiger sig med socialt arbejde og sociale forandringsprocesser.
- Forskningsmiljøet Organisation og Evaluering.
- Juragruppen, der er knyttet til det sociologiske felt gennem retssociologiske studier vedrørende individets retssikkerhed og retsbeskyttelse.

Som et af de få sociologiske miljøer i landet har instituttet også forskningskompetence inden for demografi. Instituttets planer sigter desuden på at opdyrke og styrke forskningen inden for områderne mediesociologi, teori og metode samt kriminologi og arbejdsliv.

Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter

Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi på Roskilde Universitetscenter er et af de større tværfaglige institutter i landet med en stab på i alt godt 60 forskere og rummer et af de større sociologmiljøer. På instituttet opdeles forskning ikke efter discipliner, men skønsmæssigt kan alligevel omkring en tredjedel karakteriseres som overvejende sociologiske (svarende til en halv snes årsværk). (Instituttstrukturen er netop for tiden, dvs. juni 2006, under omdannelse).

Instituttet er organiseret i forskningsgrupper, og blandt disse er det især inden for *velfærdsgruppen* og et par grupper inden for den erhvervsøkonomiske sektion, at man finder sociologiske aspekter.

Velfærdsgruppen beskæftiger sig med forskning i forandringsprocesser i moderne europæiske samfund, i forholdet mellem velfærdsstater og civilt sam-

fund, herunder også køn, etnicitet, religion, klasse og generation. Velfærdsforskningen omfatter også anerkendelsesbegrebet og universalisme i forbindelse med retssikkerhed i det sociale arbejde. Hertil kommer forskning vedrørende arbejdsmarked, segregering og integration.

På instituttets erhvervsøkonomiske del er sociologi integreret i fag og forskningsemner som organisationssociologi, human resource management (HRM), ledelsesteori og institutionel teori.

Gruppen *Roskilde Institutional Network* beskæftiger sig med historisk, sociologisk og økonomisk teoriudvikling vedrørende institutioner. Den anden gruppe, *Innovationsgruppen*, forsker i innovationsteori, oplevelsesledelse, teori om teknologisk udvikling m.m., hvor sociologisk teori om disse fænomener indgår.

Institut for Organisation og Arbejdssociologi, Copenhagen Business School

Instituttet blev grundlagt i 1953 og er dermed et af de ældste sociologiske miljøer i Danmark. Instituttet har i dag omkring 45 forskere, hvis forskning bliver defineret som sociologisk i større eller mindre omfang (ca. 15 årsværk). Forskningen er primært finansieret via instituttets ordinære bevillinger.

Instituttets forskning i organisationssociologi og arbejdssociologi indbefatter også forskning i ledelsesprocesser og økonomisk sociologi. Desuden indgår forskning i teknologiens rolle og påvirkning af organisationsprocesser. Andre emner er karriereforløb og mobilitet, entrepreneurship, design og planlægning i virksomheder. Instituttet har desuden planer om at opdyrke forskning, der sætter større fokus på markedsforståelse. Eksempler på større projekter eller centre er:

- Et projekt om nye former for team-baseret arbejdsorganisering
- "CINEMA", der handler om ledelse inden for dansk filmindustri
- Center for Sundhedsledelse
- Center for ledelse i byggeriet

ANDRE MILJØER

Det følgende er en oversigt over øvrige miljøer med sociologisk forskning, opdelt efter institutioner.

Københavns Universitet

Ved Københavns Universitet foregår der foruden ved Sociologisk Institut sociologisk forskning ved flere andre institutter fordelt på alle fakulteter.

Ved det samfundsvidenskabelige fakultet findes en gruppe af sociologiske forskere ved *Institut for Statskundskab* (et par årsværk, fordelt på flere områder). Ved det juridiske fakultet rummer den kriminologiske forskning ved *Juridisk Institut 3* sociologiske aspekter, og der findes desuden forskning i rettssociologiske emner.

Ved *Institut for Folkesundhed* findes i hvert fald fire afdelinger med sociologi. Den største enhed er *Socialmedicinsk Afdeling* (ca. 8 årsværk), hvor forskningen har fokus på både helbred og sociale forhold, dvs. en kombination af medicinsk og sociologisk forskning. Forskningen handler om social ulighed i mange forskellige helbredsforhold, f.eks. kronisk sygdom, dødelighed, alderdomssvækkelse, barnløshed, sundheds- og risikoadfærd. Forskningen ved *Afdeling for Sundhedstjenesteforskning* omfatter blandt andet sociologiske analyser af kontakten mellem sundhedsvæsen og befolkningen, sociologiske studier af sundhedsvæsenets organisation og sociologiske studier af sundhedspolitikken. Også en del af forskningen ved *Biostatistisk Afdeling* og ved *Afdeling for Epidemiologi* rummer sociologiske aspekter, herunder demografiske og metodologiske (2-3 årsværk). Under det naturvidenskabelige hovedområde findes idrætssociologi ved Institut for Idræt (ca. 4 årsværk), og under det humanistiske hovedområde foregår der forskning med sociologisk indhold ved Institut for Medier, Erkendelse og Formidling inden for områderne medier, uddannelse og barndomsforskning (måske op til 10 årsværk) samt inden for religionssociologi ved Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier.

Aalborg Universitet

Foruden ved det ovenfor omtalte *Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation* har Aalborg Universitet en del sociologisk forskning ved tre andre institutter.

Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning

Også dette institut er et tværfagligt institut, der undgår opdeling i discipliner, men i hvert fald findes der såvel økonomiske som politologiske og sociologiske former for faglighed, og man medvirker på sociologiuddannelsen ved universitetet. Den samlede forskerstab er på i alt ca. 55 forskere, og selvom det er vanskeligt at anslå andelen heraf, der er sociologisk, kan den nok skønsmæssigt anslås til ca. 5 årsværk.

Det er særligt under tre områder og forskergrupper, den sociologiske forskning findes:

- Center for Arbejdsmarkedsforskning (CARMA)
- Organisations- og forvaltningsgruppen
- Velfærdsforskning under Center for Comparative Welfare Research (CCWS)

Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold

Dette er, som navnet antyder, et ret vidtspændende, tværfagligt institut med i alt 70-80 forskere. Man medvirker ved en række forskellige uddannelser, herunder også den sociologiske kandidatuddannelse. Den sociologiske forskning (ca. 5 årsværk) er samlet inden for følgende (tværfaglige) områder:

- Sociologisk kønsforskning under Center for Kønsforskning (FREIA)
- Politisk sociologi, dels under FREIA, dels under Akademiet for migrationsstudier i Danmark (AMID)
- Kultursociologi: etniske minoritetsstudier og turismeforskning
- Sundhedssociologi: IT og organisationsudvikling inden for sundhedsområdet
- Sociologisk teori og metode

Man planlægger også at opdyrke forskning inden for historisk sociologi og forskning vedrørende regionalisme.

Institut for Uddannelse, læring og filosofi

Instituttet blev etableret i 2003 og har 25-30 videnskabelige medarbejdere (hvoraf omkring halvdelen er ph.d.-studerende). Også her medvirker man ved den sociologiske kandidatuddannelse. I forskningsprofilen kan den sociologiske komponent anslås til 4-5 årsværk. Der findes især tre forskningstemaer, hvor sociologisk faglighed indgår:

- IT-pædagogisk forskning
- Organisatorisk læring/ arbejdspladslæring, samspil mellem formelle og uformelle processer i uddannelsessystemer
- Fagdidaktik og almen didaktik

Det planlægges at opprioritere uddannelsessociologiske problemstillinger.

Roskilde Universitetscenter

Foruden *Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi* er der under den nuværende struktur to institutter, der udfører sociologisk forskning.

Institut for Miljø, Teknologi og Samfund

Institut for Miljø, Teknologi og Samfund er ligeledes tværfagligt og spænder over samfundsvidenskabelige, naturvidenskabelige og teknologiske fag. Instituttet har omkring 45 ansatte forskere, hvoraf 20-25 forskere har en sociologisk orienteret profil (en halv snes årsværk). Omkring halvdelen af disse er finansieret eksternt. Det er særligt fem af instituttets forskningsområder, der rummer sociologiske aspekter:

- Arbejdslivsforskning
- Mobilitets- og transportforskning
- Miljøsociologi
- Fødevarer, forbrug og sundhed
- Naturforvaltning og borgerdeltagelse

Herudover har instituttet planer om at opdyrke forskningsområdet miljø og sundhed i den nærmeste fremtid.

Institut for Uddannelsesforskning

Institut for Uddannelsesforskning er et relativt nyt institut, der blev oprettet i sin nuværende form i år 2000. Instituttet har 25 fastansatte forskere, primært med humanistisk baggrund, der næsten alle i et eller andet omfang inddrager sociologiske aspekter i deres forskning. Uddannelsesforskning med sociologisk profil omfatter følgende overordnede forskningsområder:

- Barndoms- og ungdomsforskning
- Profession og Professionsuddannelser
- Arbejdslivsforskning
- Uddannelsessociologisk forskning

Ud over disse institutter findes også forskning med sociologisk indhold ved *Institut for Geografi og Internationale Udviklingsstudier* og ved *Center for Ligestillingsforskning*.

Copenhagen Business School

Institut for Ledelse, Politik og Filosofi

Instituttet blev oprettet i 1995 og favner flere discipliner og områder. I alt er der omkring 70 forskere ved instituttet. Ledelsesområdet er et felt i meget kraftigt vækst; det blev tidligere regnet for et erhvervsøkonomisk felt, men har i de senere år bevæget sig i adfærdsvidenskabelig og sociologisk retning. Selvom sociologi ikke fremgår af institutbetegnelsen, er det således omkring halvdelen af forskerstaben, der ifølge oplysningerne fra instituttet inddrager sociologi i deres forskning i et eller andet omfang. De sociologisk orienterede områder er:

- Styrings sociologi
- Organisations sociologi
- Videnskabs sociologi
- Økonomisk sociologi

Desuden findes sociologisk forskning i mindre omfang ved flere andre enheder: *Institut for Informatik, Centre for Business and Politics* samt *Institut for Interkulturel Kommunikation og Ledelse*.

Aarhus Universitet

Institut for Statskundskab

Afdelingen for *sociologi og metode* omfatter 10-12 forskere, der bl.a. varetager undervisning i sociologiske fag på forskellige niveauer for statskundskabsstuderende. Forskningen omfatter dels emner inden for generel sociologisk teori og dels en række projekter, relateret til politologiske områder: demokrati og offentlighed, vælgeradfærd, globalisering og sociale bevægelser, strukturreformen, nationalisme og kulturpolitik, styring af folkeskolen, sundhedspolitik i Danmark og USA.

Desuden indgår der sociologiske komponenter i forskningen ved *Center for Rusmiddelforskning* (3 årsværk) og ved *Dansk Center for Forskningsanalyse* (3 forskningsårsværk).

Danmarks Pædagogiske Universitet

Institut for Pædagogisk Sociologi

Instituttet er relativt nyt og har i dag godt 30 forskere, de fleste med en humanistisk baggrund. Alle forsker inden for pædagogisk sociologi, der opfattes som et selvstændigt område. Forskningen er samlet om følgende felter:

- Socialpædagogik
- Ungdomspædagogik
- Kompetenceudvikling, professionsudvikling
- Uddannelsessociologi
- Social arv

Instituttet planlægger at opprioritere emner vedrørende social kapital, outcome af uddannelse og læring samt pædagogik specielt orienteret mod udsatte børn og unge.

Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole

Institut for Human Ernæring, Den Fødevarer sociologiske Gruppe

Gruppen omfatter 6 forskere (4 årsværk) og beskæftiger sig med forskning i

fødevarerforbrug i hverdagsperspektiv og betydningen heraf for sundhed. Desuden forskes i aspekter vedrørende risiko i og regulering af fødevarerproduktion. Forskningen er hovedsagelig eksternt finansieret.

Skov og landskab

Ved dette center foregår der sociologisk orienteret forskning vedrørende miljø, menneskets forhold til natur, byudvikling og landbrug (4 årsværk).

Syddansk Universitet

Der er kun registreret to-tre enheder under Syddansk Universitet med sociologisk forskning, og kun i ret beskedent omfang: *Institut for Grænseregionsforskning* (2 årsværk) og *Center for Idræt, Sundhed og Civilsamfund* (3 årsværk) samt *Institut for Sundhedstjenesteforskning* (begge de to sidstnævnte ved Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet). Ved *Institut for Statskundskab* indgår sociologi i undervisningen på grunduddannelsen.

Sektorforskning

Socialforskningsinstituttet

Instituttets overordnede formål er at skabe ny samfundsrelevant viden inden for instituttets arbejdsområde og gennem udredning og evaluering, formidling og rådgivning bidrage til, at lovgivning og forvaltning kan bygge på den nyeste forskningsbaserede viden om samfundsforhold. Instituttet er en af de ældre enheder med sociologisk forskning, men samtidig et institut, der lægger vægt på tværfaglighed og at undgå disciplinopdeling. Ud af en forskergruppe på omkring 56 personer kan dog skønnes, at ca. 20 beskæftiger sig med sociologisk orienteret forskning.

Forskningen er organiseret i tre afdelinger og seks programmer. Man lægger desuden vægt på, at forskningen inden for alle programmer inddrager køn og ligestilling samt en etnisk dimension. Dertil kommer, at man ønsker at fremme et internationalt perspektiv med fokus på EU's betydning for velfærd. De seks programmer er:

- Globalisering, samfund og velfærd
- Velfærdssystemer og aktører
- Socialt arbejde
- Velfærdspolitikens virkninger
- Socialt mobilitet og social arv
- Teori og metode

Socialforskningsinstituttet har i sin faglige profil kontinuerligt og i stor udstrækning anvendt kvantitative sociologiske metoder, og instituttet efterspørger flere sociologiske forskere med kompetencer på avanceret niveau inden for denne type metoder.

Der er desuden planer om at opdyrke uddannelsesforskning som et nyt forskningsområde på instituttet.

Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut

Instituttets formål er at gennemføre empirisk samfundsvidenskabelig forskning af relevans for den offentlige sektor med særlig vægt på amter og kommuner. I alt 14 forskere (ud af en samlet forskerstab på 30-40) udfører i større eller mindre udstrækning sociologisk forskning (13 årsværk). Af de 14 er næsten alle aflønnet via eksterne midler. På instituttet som helhed er forskningen organiseret i tre hovedområder:

- Individ og samfund
- Miljø og energi
- Offentlig og regional økonomi

Den sociologiske forskning ser ud til primært at falde inden for det førstnævnte område, idet den omfatter emner som socialt arbejde, udsatte grupper, børn og unge, integration og arbejdsmiljø. Dertil kommer projekter om uddannelse, arbejdsmarked, kommunalreform og offentlig regulering, der også har sociologisk indhold. Der er planer om at udbygge forskning i sundhed som et tværfagligt område, der inddrager sociologiske og økonometriske angrebsmåder.

Andre forskningsinstitutter

Som nævnt findes der flere andre sektorforskningsinstitutter og forskningsenheder uden for universitetssektoren, der i større eller mindre omfang inkluderer sociologiske angrebsmåder. På *Dansk Institut for Internationale Studier* indgår der sociologiske angrebsmåder inden for udviklingsforskningen og i forskning om globalisering. Inden for sundhedsområdet findes *Forskningsenheden for Almen Praksis i København*, *Dansk Institut for Sundhedsvæsen*, *Statens Institut for Folkesundhed* og *Gerontologisk Institut*. *Danmarks Miljøundersøgelser* har en lille gruppe sociologiske forskere, og det samme gælder *Statens Byggeforskningsinstitut* og *Arbejdsmiljøinstituttet*. Også *Center for Selvmordsforskning* inkluderer sociologi (1 årsværk).

I den kommunale sektor findes *Teori- og Metodecentret* under Frederiksborg Amt, der udfører projekter vedrørende socialt arbejde.

Også enkelte private analyse- og rådgivningsinstitutter udfører projekter med sociologisk indhold, hvoriblandt de vigtigste nok er *Institut for Fremtidsforskning*, *Epinion* (med afdelingen *Sociologisk Analyse*) og *Rådgivende Sociologer*. Også en række af de store private markeds- og opinionsanalysefirmaer, såvel som konsulentfirmaer, udfører udredninger og analyser med sociologisk indhold.

Sammenfatning

Der tegner sig et samlet billede, der har to karakteristiske træk. For det første, at der er meget få selvstændige rent fagsociologiske miljøer, og at disse er forholdsvis små. Og for det andet, at sociologisk forskning samtidig er temmelig udbredt, idet der findes et ganske stort antal temmelig forskelligartede miljøer, hvori sociologi indgår som et aspekt eller en komponent.

FORSKERSTABEN

Under halvdelen af dem, der udfører sociologisk forskning i Danmark, har en sociologisk grunduddannelse, og færre har en forskeruddannelse i sociologi. Hvis man ikke har grunduddannelse i sociologi, er der i de fleste tilfælde tale om

en politologisk, økonomisk, erhvervsøkonomisk eller humanistisk uddannelse. Forklaringen er primært, at der er uddannet relativt få sociologer i Danmark, specielt i perioden fra midten af 1980'erne og frem til starten af dette århundrede. Dermed også siden midten af 1990'erne, hvor efterspørgslen begyndte at stige. Efterspørgslen blev dækket ved rekruttering af forskere med anden uddannelsesbaggrund, dels ved nyansættelse, dels ved skift i emneområde og faglig orientering i sociologisk retning blandt allerede ansatte forskere fra andre fag.

Dette har selvsagt haft visse negative virkninger for sociologi som fagdisciplin, uanset kvaliteten af den udførte forskning i øvrigt. Forankringen i generel sociologisk teori og metode er svækket, og det samme gælder integrationen af forskerne i faget i det hele taget. Dermed er mulighederne for at tage del i fagets udvikling og selv bidrage hertil på fagets centrale felter, på internationalt niveau også blevet vanskeliggjort.

Med etablering af kandidat- og ph.d.-uddannelser i København og Aalborg er rekrutteringsgrundlaget nu blevet udvidet (styrkelse af ph.d.-uddannelser omtales nedenfor). En anden kritisk faktor er ansættelsesforholdene. Her gælder, at en ganske stor del af forskerne, omkring 40%, er ansat i tidsbegrænsede stillinger, som ph.d.-stipendiater, post doc.-stipendiater eller adjunkter, og her er der jo især tale om yngre forskere. Fire ud af ti af alle sociologiske forskere er under fyrre år. Samtidig er der relativt få egentlig fagsociologiske forskerstillinger, der i den kommende halve snes år bliver ledige på grund af naturlig afgang. Generelt består problemet for sociologiens vedkommende således ikke primært i at udvide rekrutteringsgrundlaget, men mere i at få skabt gunstige ansættelses- og karrieremuligheder inden for sociologien for de yngre forskere, som allerede har kvalificeret sig eller er i gang med det, så det bliver muligt at tiltrække og fastholde de bedste.

Sociologi er et af de fag, der allerede nu har fået en relativt ligelig kønsfordeling som resultat af en stigende tilgang af kvinder i de senere år. Men det betyder, at en stor del af kvinderne er yngre forskere i tidsbegrænset ansættelse. De fremtidige ansættelsesmuligheder i faste stillinger har dermed også afgørende betydning for kønsfordelingen på længere sigt.

4. Forskningsområder

Sociologisk forskning har altid tilstræbt samfundsrelevans. Den har været orienteret mod at kaste lys over reelle problemer i det sociale liv, og det gælder, uanset om der er tale om anvendelsesorienteret forskning eller rent erkendelsesorienteret grundforskning. I Danmark, og i de nordiske lande i det hele taget, har udviklingen af velfærdsstat, arbejdsmarked og virksomhedsorganisering ved omstillingen fra landbrug til industri og senere i retning af service- og videnssamfund og hele den hermed forbundne ændring af sociale institutioner og processer været af afgørende betydning for fagets udvikling. Det har sat sit præg på prioriteringer af forskningsområder, som skal omtales nedenfor efter en indledende præsentation af de grundlæggende teorier og metoder, som forskningen bygger på.

TEORI- OG METODEUDVIKLING I SOCIOLOGI

Uanset om der er tale om grundforskning eller anvendt forskning, er grundlaget herfor det arsenal af begreber, teorier og metoder, som et fag råder over. I videnskabers udvikling er fælles begreber og teorier helt centrale. De binder faget sammen og gør det muligt for forskerne at formulere problemer og hypoteser til empirisk udforskning. Det er også en forudsætning for, at nye resultater kan kommunikeres, efterprøves og sammenlignes, og for at man kan konstatere, om det nu også er nye resultater.

Sociologiske teorier

For videnskabelige fag er det typisk sådan, at de mest grundlæggende begreber og antagelser ændrer sig relativt langsomt. Som hovedregel vil ændringer foregå

gradvist ved tilføjelser eller som punktwise ændringer i de begreber og antagelser, som et fag råder over. De radikale brud i form af revolutioner, hvor større begrebsstrukturer ændres, er ganske sjældne i videnskabers udvikling.

Dette gælder også inden for sociologien. Ganske vist kan man ikke tale om, at der har været én samlet teori eller begrebsramme, som har været dominerende inden for faget som helhed (det gælder i øvrigt næppe ret mange fag, hvis nogen overhovedet). Der har altid været forskellige teoriretninger og skel op gennem fagets historie. Skillelinierne har haft rødder i forskellige grundopfattelser af fagets videnskabsteoretiske grundlag og af selve fagets emner: mennesker, det sociale og kultur. De har også haft rødder i store klassiske stridsspørgsmål i samfundstænkningen, som har tydelig etisk og politisk ladning. Grundlæggende temaer har været forholdet mellem individ og samfund, betydningen af oplysning og rationalitet hos de enkelte individer og i samfundet som helhed, udvikling, modernisering, konflikter, differentiering og sekularisering over for tradition, ligevægt, integration og solidaritet.

Sociologiens udbygning fandt sted i de første årtier efter 2. verdenskrig, hvor genopbygningen og senere udbygningen af velfærdssamfund foregik i mange vestlige lande, herunder de nordiske. I denne periode var sociologi i mange lande præget af en funktionalistisk teori, som især havde sit udspring i amerikansk sociologi. Der var tale om en helhedsopfattelse af samfundet, som lagde vægt på funktionalitet, integration og konsensus under de dynamiske betingelser, der gælder for åbne, konkurrenceprægede industrisamfund. Forskningen orienterede sig mod at undersøge, om og hvorledes forskellige sektorer, institutioner og strukturelementer bidrog til samfundshelhedens funktionsevne, ve og vel. Også teorier om det sociale liv i de små grupper i virksomheder, i det politiske liv og i det civile samfund, f.eks. frivillige foreninger og familier, var i ret stor udstrækning præget af dette syn.

Gennem de seneste årtier er situationen skiftet, således at der nu foreligger et langt mere mangfoldigt og til dels fragmenteret teorilandskab. Fra slutningen af 1960'erne optrådte ret kraftige ombrydninger i sociologisk teori, der gav sig udslag i en genoplusset interesse for klassikere som Karl Marx, Max Weber, Georg Simmel, fænomenologisk sociologi og hermeneutisk sociologi. Også en inspiration fra filosofi og andre humanistiske fag gjorde sig gældende. Dette led-

te frem til en række forsøg på synteser, knyttet til kendte sociologer som Anthony Giddens, Pierre Bourdieu, Jürgen Habermas, Niklas Luhmann, James Coleman og Jeffrey Alexander. Denne udvikling var også udtryk for (gen)etablering af en stærkere europæisk sociologi, idet de fleste af disse sociologer er europæiske.

Disse bidrag har uden tvivl haft betydelig indflydelse og har været med til at skabe fornyet dynamik i sociologisk forskning, også i Skandinavien og i Danmark. På mange måder har de betydet en fornyelse, som har givet muligheder for at inddrage tendenser og aspekter af det sociale liv, som det ikke var muligt af få tydeligt frem i de overleverede teories synsfelt. Inden for de seneste årtier er en række nye sociale fænomener dukket frem: nye former for individualisme og fællesskaber, nye skel baseret på livsformer, identitet og kulturelle udtryksformer, øget migration og ændrede mobilitetsmønstre osv. Det er disse udfordringer, der har præget udviklingen inden for nutidens sociologi.

En skillelinie, som man også kan finde i en del andre fag, har traditionelt gået mellem abstrakte, overordnede teorier på den ene side og på den anden side de teorier eller begrebsrammer, som man anvender i empirisk forskning. Der er i de seneste par årtier udviklet flere nye angrebsmåder for at overbygge dette skel, uden at det dog kan siges at være lykkedes helt.

I forhold til denne udvikling har dansk sociologi overvejende været præget af import og kan næppe siges at have ydet særlige, selvstændige bidrag på internationalt plan i form af teoretiske nybrud eller begreber. Til gengæld kan man sige, at denne import af sociologiske teorier har været ret effektiv, og det samme gælder videreformidlingen, således at der i dag findes en stor og frodig skov af begreber og teorier. Disse teorier har også fået betydelig udbredelse uden for disciplinens egne grænser og indgår dermed i samspil med teorier og angrebsmåder fra andre fag, nok i særlig grad politologiske, erhvervsøkonomiske og humanistiske, men også medicinske og teknologiske. Mulighederne herfor forstærkes af den udbredte tværfaglige orientering.

Denne åbenhed og mangfoldighed giver en betydelig fleksibilitet, dynamik og kombinationsevne i forskningen. Der er imidlertid også åbenlyse risici og svagheder, som i Danmark er blevet forstærket på grund den svage disciplinstruktur. Gængse videnskabelige kvalitetskriterier som sammenhæng, konsistens og overskuelighed bliver vanskelige at opfylde. Ligeledes svækkes mulighederne

for kontinuitet i forskningen og for at kumulere viden, hvis begreberne er usammenhængende og skiftende. Det er vanskeligere at vurdere holdbarheden og nyhedsværdien af forskningsresultater under sådanne omstændigheder. Selektiv, vilkårlig og overfladisk anvendelse af begreber og teorier kan føre til fejltolkninger.

Dertil kommer, at den svage disciplinstruktur i Danmark også har betydet, at teoriudviklingen i nogen grad har afkoblet sig fra nogle af de internationale teoretiske hovedstrømninger i sociologien, især i angelsaksisk sociologi. Der har været en dominans af især kontinentaleuropæisk sociologisk teori med socialfilosofisk drejning, mens forskningskoblingen til nyere teoretikere såvel som teoretikere fra mellemgenerationen i amerikansk sociologi er svækket.

Sociologiske metoder

Også hvad angår sociologiske metoder, er der sket en meget betydelig udvikling inden for de sidste to-tre årtier. Da sociologien blev etableret som et nyt samfundsvidenskabeligt fag i de skandinaviske lande omkring 1950, blev det taget for givet, at sociologisk forskning skulle bygge på kvantitative metoder. Gennem surveyundersøgelser skulle sociologer frembringe viden, som kunne anvendes i samfundsplanlægningen og dermed bidrage til den sociale ingeniørkunst. For at opbygge byernes nye forstæder og industrier var der behov for ny viden om mennesker, livsstil, holdninger og trivsel. Det var disse vidensbehov som lå til grund for, at sociologi blev etableret og fik en høj status.

Det videnskabelige ideal blev hentet i naturvidenskaben, og sociologien og andre samfundsvidenskaber tog dengang stærkt afstand fra humaniora og historisk forskning. Samfundsvidenskaberne og sociologien skulle give viden om generelle processer og ikke blot om unikke hændelser. Diskussioner inden for videnskaben omkring de kvantitative metoder handlede dengang især om udformningen af spørgeskemaer og indeksskonstruktioner. Analysemetoderne var derimod relativt primitive sammenlignet med i dag

Imidlertid varede det kun et årti, før denne form for sociologiske metoder blev mødt af kritik. Forventningerne havde været høje, men blev ikke rigtig indfriet. Planlæggerne fik ikke den viden, de behøvede. Mange mente endda, at sociolo-

gjen blot bekymrede sig om detaljer og beskæftigede sig med for små problemstillinger eller kom med selvindlysende svar. Ligeledes opstod der internt i faget en vis kritik. Sociologiens etablering byggede på en overdreven tro på forskningens muligheder for at frembringe viden, som direkte kunne bruges i samfundsplanlægningen, og fagets videnskabsteoretiske antagelser blev i stigende grad opfattet som naive.

Samtidig med at eftertanken angående den kvantitative sociologis muligheder begyndte at blive synlig, opstod der i midten af 1960'erne en diskussion om metodologiske alternativer, som kom til at gå under betegnelsen "bløde data" eller kvalitative metoder. Inspirationen til denne diskussion kom fra mange forskellige sider og kom på et tidspunkt til at falde sammen med den politiske radikaliserings inden for sociologi og samfundsvidenskaberne i almindelighed og med en øget indflydelse fra "New Left" og marxistisk teori. Der opstod en række videnskabsteoretiske skoler, som dannede grundlag for forskellige kvalitative metoder såsom: hermeneutik, fortolkning, fænomenologi, grounded theory, etnografiske metoder og feminisme. Det, der var gennemgående for alle metoder, var dog en hård kritik af positivismen i almindelighed, og udfordringerne kom fra forskellige hold, bl.a. fra antropologer, som begyndte at studere det moderne, samtidige samfund, samt fra journalister og forfattere. Så lidt efter lidt begyndte sociologer også at arbejde med ustrukturerede interviews og forskellige former for deltagende observation, man udførte feltstudier og aktionsforskning. Fremtidsværksteder og visuelle metoder er andre eksempler af nyere dato på sociologiens metodearsenal. Fokusgruppeinterview-metoden, der var blevet opfundet i USA allerede omkring 2. verdenskrig, er i dag en meget anvendt metode på en række områder.

Ligesom det var tilfældet med den kvantitative surveyforskning, viste det sig også inden for den kvalitative forskning, at forventningerne og ambitionerne var sat for højt. Også den interne faglige diskussion vedrørende kvalitative metoder pegede på svagheder, f.eks. når det gjaldt fortolkning af data og genrealiserbarheden. Samtidig med at ambitionerne er blevet sænket, og den stærkeste kritik mod positivismen er blevet mildnet, har kvalitative metoder fået et stadigt større råderum i den sociologiske forskning og undervisning. Parallelt hermed er der fremvokset en accept blandt kvantitativt orienterede forskere af anvendelse

af kvalitative metoder. Hvis man ser særligt på undervisningen, har de kvalitative metoder mange steder fået en dominerede plads, delvis som tilpasning til studenternes forventninger og krav. Kvalitative metoder er af mange studerende undertiden uheldigvis blevet opfattet som mere interessante og lettere at arbejde med i forbindelse med f.eks. opgaveskrivning. Dette blev blandt andet bemærket som et relativt stort problem i en evaluering af sociologien i Sverige i 2003.

Men den kvantitative sociologi har både overlevet og udviklet sig. Inden for den sociologiske forskning har kvantitative metoder fortsat en stærk position i visse dele af forskningen, som f.eks. velfærdsforskning, social ulighed, social mobilitet, vælgeradfærd og socialmedicin. Med datateknikkens udvikling inden for de seneste 20 år er udviklingen af analysemetoder nået utrolig langt. Interessen blandt kvantitative forskere har forskudt sig fra at handle om konstruktion af spørgeskemaer til anvendelse af forskellige analysemetoder. De veludbyggede dataregistre har øget mulighederne enormt. Den kvantitative forskning har også fået en ny tiltrækningskraft gennem anvendelse af modellering og simulation. Samtidig er andre forudsætninger for den kvantitative forskning dog blevet forringet. Borgere er blevet mindre tilbøjelige til at ville være med i store undersøgelser, og tilgængeligheden til data er dermed mindsket.

Det er en af det sociologiske fags styrker, at det i dag rummer en ofte frugtbar dialog mellem forskellige typer af metoder. Heri findes store muligheder for at udforme og teste forskellige måder at kombinere kvantitative og kvalitative metoder på i samarbejde mellem forskellige forskere. Men det er også væsentligt for sociologien og samfundsvidenskabernes udvikling, at den enkelte forsker behersker og forstår såvel avancerede kvantitative metoder som forskellige kvalitative tilgange.

STØRRE SOCIOLOGISKE KERNEOMRÅDER

Velfærdsforskning og forskning i socialt arbejde

Velfærdsforskning og forskningen i socialt arbejde i Danmark er meget præget af de institutionelle samarbejdssammenhænge, den indgår i. For velfærdsstatsforskningens vedkommende foregår den oftest komparativt inden for Norden

eller Europa i samarbejde med sociologer og andre socialvidenskabsfolk ved søsterinstitutioner i udlandet. Denne forskning er ofte forskningsrådsfinansieret enten nationalt, nordisk eller på EU-niveau. Forskning i socialt arbejde er også knyttet op omkring internationale institutioner, særligt et nordisk forskernetværk. En del af forskningen foregår desuden i tæt samarbejde med de institutioner, der forvalter hhv. velfærdsopgaver og socialt arbejde, dvs. kommuner og sociale institutioner. Alt i alt er området præget af empiritunge projekter, der benytter hele spektret af sociologiske undersøgelsesmetoder. Velfærdsforskningen er domineret af kvantitativ surveymetode typisk i form af den nordiske specialitet – levekårsundersøgelser eller holdningsundersøgelser, mens forskning i socialt arbejde i højere grad er præget af deltagerobservation og kvalitative interviews.

Teoretisk er dansk velfærdsforskning forankret i angelsaksisk social administrationstradition med dens vægt på stats- eller medborgerskabskategorien og med dens fokus på sociale rettigheder og pligter. De seneste 15 år har den komparative forskning desuden været meget påvirket af velfærdsregimebetragtningen, som den blev udviklet af Richard Titmuss ved London School of Economics and Political Science fra 1958 til 1972, og som siden er blevet udviklet videre og gjort verdensberømt af den danske sociolog Gøsta Esping-Andersen med bogen *Velfærds kapitalismens tre verdener* fra 1990. Fokus her er på stratifikation, afvaregørelse (decommodification) og integration, og der blev anlagt et historisk-institutionelt design.

Forskning i det sociale arbejde er præget dels af et myndiggørelsesperspektiv (*empowerment*) og dels af et kritisk kontrolperspektiv f.eks. i forhold til analyser af møde mellem system og klient. Her mærkes påvirkningen fra fransk sociologi (Foucault og Bourdieu), men også forskningsstrategier inspireret fra mikrosociologiske retninger såsom pragmatisme og interaktionisme er tydelige (Becker, Goffman). På dette område indgår også metodeudvikling vedrørende evaluering og effektstudier. De senere år har set en række ph.d.-afhandlinger inden for feltet socialt arbejde. Dette er et nyt fænomen. Tidligere måtte kandidater tage deres doktorgrad inden for socialt arbejde i f.eks. Lund.

I en del år var velfærdsociologien organiseret omkring et Center for Velfærdsstatsstudier som var en løs organisering omkring et center uden mure. Denne

funktion bliver nu praktisk varetaget igennem Dansk Sociologforenings sociologkongresser. Oprindeligt eksisterede der et tidsskrift som var et oplagt outlet for sociologisk velfærdsforskning, nemlig *Socialpolitisk Tidsskrift* knyttet til socialpolitisk forening, som desværre gik ind i slutningen af 1970'erne. Senere har tidsskriftet *Social Kritik* (udkom første gang i 1988) dog overtaget denne rolle.

Selvom både velfærdsforskningen og forskningen i socialt arbejde har en klar sociologisk profil såvel i Danmark som bredere i Norden, så er begge forskningsområder også meget præget af i høj grad at foregå i tværvideenskabelige miljøer og ikke mindst i tværfaglige projektsammenhænge. Sociologisk orienteret velfærdsforskning varetages de facto foruden af sociologer også af jurister, planlæggere, arkitekter, administrationsvidenskabsfolk, socialøkonomer, politologer, kulturgeografer, historikere og (social)psykologer. Forskning i socialt arbejde gennemføres ofte som et samarbejde mellem sociologer, psykologer, socialarbejdere, jurister og forvaltere.

Institutionelt foregår velfærdsforskningen ofte som et samarbejde mellem universiteter og højere læreanstalter og sektorforskningsinstitutter. I Københavnsområdet har velfærdsforskningen to tyngdepunkter: samarbejdet mellem Sociologisk Institut ved Københavns Universitet og sektorforskningsinstitutionerne Socialforskningsinstituttet og Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut samt samarbejdet mellem Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi ved Roskilde Universitetscenter og Statens Byggeforskningsinstitut. Førstnævnte har vægt på levekårs-, fattigdoms- og ulighedsforskning samt socialt arbejde, mens sidstnævnte er domineret af en rumlig dimension og således er meget orienteret imod integration og ghettodannelse. Socialforskningsinstituttet har styrket sin makrosociologiske og komparative tilgang til velfærdsforskningen ved at ansætte en sociolog som forskningsprofessor inden for feltet i 2004. Her skal også nævnes Universitetshospitalernes Center for Sygeplejeforskning, som ligger ved Rigshospitalet i København. På Syddansk Universitet er det småt med sociologisk forskning i velfærd og socialt arbejde, men der er i 2005 oprettet et tværfagligt Center for Velfærdsstatsforskning, som skal have fokus på politiske processer bag velfærdsstatens udvikling og historie. I Århus skal fremhæves forskningen i socialt arbejde og i socialpolitikens udvikling, som den foregår

ved Den Sociale Højskole (nu samlokaliseret med Aarhus Universitet).

På Aalborg Universitet er velfærdsforskningen organiseret i et center: CCWS (Center for Comparative Welfare State Analyses). CCWS, der blev dannet i 1995, er et tværfagligt forskningscenter for velfærdsforskning, der tæller politologer, sociologer og økonomer fra fem institutter på tre universiteter. I overskriftsform beskæftiger CCWS sig med følgende hovedområder: velfærdsstaternes forskellige institutionelle indretning og måde at fungere på, velfærdsstaternes aktuelle udfordringer set i lyset af bl.a. europæisering, globalisering, sociale og demografiske forandringer, årsagerne til og mønstrene i velfærdsstaternes forandring, velfærdsstatens effekter og sideeffekter samt borgernes holdninger og adfærd i forhold til velfærdsstaten. CCWS arbejder både med komparative studier og med analyser af den danske og den skandinaviske velfærdsstat i komparativt perspektiv. CCWS er solidt forankret i internationalt forskningssamarbejde og har herunder også været igangsat for flere internationale forskningsprojekter og -netværk.

Området indgår således med stor eller med nogen vægt på (i hvert fald) følgende institutioner:

- Sociologisk Institut, Københavns Universitet
- Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter
- Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet
- Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet
- Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut
- Socialforskningsinstituttet

Inden for velfærdsforskning har der siden midten af 1990'erne i flere omgange været afsat statslige programmidler, der har lagt op til konsortiedannelser, og en væsentlig del af disse forskningsprojekter er knyttet til konsortier, netværk og programmer, der omfatter flere institutioner, med afsæt i bevillinger fra forskningsråd mv. Dertil kommer midler fra EU, ministerier og private fonde. Der findes to tværgående og tværfaglige forskerskoler inden for området (jf. afsn. 5).

Området "socialt arbejde" har indtil for nylig været et næsten udækket forskningsfelt i Danmark, men er nu ved at blive opdyrket, indtil videre dog i ret beske-

dent omfang. Det foregår i Aalborg i tilknytning til kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde (oprettet som heltidsstudie i 2005), ved Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut og ved Socialforskningsinstituttet i samarbejde med Sociologisk Institut, Københavns Universitet.

Arbejdsmarked og arbejdsliv

Forskning i arbejdsmarkeds- og arbejdslivsfeltet har traditionelt haft en central placering i den sociologiske forskning både internationalt og i Danmark. Baggrunden herfor er bl.a., at arbejdets karakteristika og organisationsformer er blevet opfattet som særdeles betydningsfulde i relation til forståelsen af samfunds generelle sociologiske og sociale karakteristika.

Det er et område, som også dyrkes af andre fag, uden at der er tale om en skarp arbejdsdeling. Der kan godt identificeres en række mere specifikt sociologiske forskningsområder, hvoraf de vigtigste er: 1) Arbejdsliv, familie og fritid, 2) Køn og arbejdsmarked, 3) Arbejde, individualisering og social stratifikation, 4) Arbejdssociologi og arbejdsprocesser, 5) Arbejdsmarkedsregulering og 6) Arbejdsmarkedet og social inklusion/eksklusion.

Arbejdsliv, familie og fritid har især i de senere år været et område præget af en betydelig forskningsmæssig interesse. Spørgsmålet som har stået centralt i denne forskning, er bl.a., hvordan samspillet mellem familieliv og arbejdsliv udvikler sig i lyset af, at arbejdet fylder mere og mere i det senmoderne menneskes hverdagsliv. Inden for feltet tematiseres der en række forandringer i prioriteringen af arbejdslivet over for familielivet. Hvor der tidligere taltes om, at det var arbejdslivet, som bar præg af taylorisering og fremmedbestemthed, tales der i dag – i nogle sammenhænge – om det tayloriserede familieliv og det udfordrende arbejdsliv. Grupper af mennesker oplever i stigende omfang arbejdslivet som det meningsgivende element i tilværelsen.

Køn og arbejdsmarked er et forskningsfelt, der analyserer forskellige former for ulighedsskabende mekanismer på arbejdsmarkedet og i arbejdslivet. Feltet er på den ene side rettet mod analyser af kønsspecifikke karakteristika ved arbejdsmarkedets segmenteringsformer relateret til spørgsmål som, i hvilket omfang og hvorfor kvinder og mænd arbejder på forskellige dele af arbejdsmar-

kedet. Feltet er på den anden side også rettet mod analyser af kønsspecifikke problematikker på organisations- og arbejdspladsniveau. Det kan eksempelvis være i tilknytning til tematisering af problemstillinger omkring ledelse og køn.

Den sociologiske tematisering af arbejdsliv i tilknytning til emnet individualisering og social stratifikation knytter an til en række iagttagelser af, at arbejdslivet i det senmoderne samfund i højere grad end i tidligere tiders industrielle samfund er præget af individualisering. Sociologisk forskning inden for feltet argumenterer for, at bl.a. arbejdslivets individualiseringsformer skaber forandringer i samfundets grundlæggende sociale strukturer. Klassesamfundet afløses eller suppleres af andre stratifikationsformer, der er præget af arbejdslivets individualiseringsprocesser.

Det arbejdssociologiske felt er præget af studier af arbejdsprocesser på virksomheds- og arbejdspladsniveau. Det er formentlig det største sociologiske forskningsfelt i Danmark inden for arbejde og arbejdslivsområdet. Centralt i de arbejdssociologiske studier står analyser af udviklingen af nye typer af arbejdsprocesser, der i mindre grad end tidligere præges af ledelsesmæssig kontrol og overvågning og i højere grad af ansvarliggørelse og selvudvikling.

En række sociologiske miljøer er beskæftiget med kvalifikationssociologiske studier og med analyser af karakteristika ved arbejdslivet i tilknytning til begreber som bæredygtighed, det gode arbejde og den lærende organisation. Centralt i disse studier er også analyser af demokratiseringsprocesser i arbejdslivet, hvor spørgsmålet om medarbejderindflydelse sættes ind i en bredere samfundsmæssig ramme.

Inden for det arbejdssociologiske felt bør også nævnes en række af de studier, der er orienteret mod arbejdsmiljøproblemstillinger. Her har der de senere år været en stigende opmærksomhed på de psykosociale konsekvenser af det nye arbejdsliv, hvor nye former for arbejdsbetinget stress er blevet observeret. I en række af disse studier stilles der skarpt på de utilsigtede konsekvenser af nedbrydningen af grænserne mellem arbejdsliv og fritid.

Sociologiske studier af arbejdsmarkedsreguleringen er orienteret mod analyser af, hvordan fastlæggelse af løn- og arbejdsvilkår (i bredeste forstand) er institutionaliseret på arbejdsmarkedet. Studierne retter sig bl.a. mod analyser af fag- og arbejdsgiverorganisering og mod analyser af samspelet mellem for-

skellige reguleringsformer på arbejdsmarkedet (f.eks. lovgivning versus kollektive aftaler eller centrale versus decentrale overenskomster). Studiet af problematikken omkring individuel versus kollektiv handlen og betydningen heraf for arbejdsmarkedet står centralt i denne diskussion. En række af disse studier har været orienteret mod analyser af internationaliseringens konsekvenser for det danske arbejdsmarked og den danske form for arbejdsmarkedsregulering. Professionssociologiske studier ligger også inden for dette område, idet der her fokuseres på, hvordan bestemte faggrupper søger at synliggøre og legitimere deres egen rolle og status på arbejdsmarkedet. I den professionssociologiske forskning har der være en stigende opmærksomhed på professionaliseringen blandt grupper på arbejdsmarkedet med mellemlange uddannelser. Det være sig pædagoger, sygeplejersker eller folkeskolelærere.

Inden for den sociologiske arbejdslivsforskning fylder feltet arbejdsmarked og social inklusion/eksklusion også en del. Der er her tale om en række problemstillinger rettet mod analyser af, hvordan og hvorfor bestemte grupper henholdsvis inkluderes eller ekskluderes fra arbejdsmarkedet. Generelt dog mere med fokus på eksklusionsprocesserne end på inklusionsprocesserne. Her er tale om analyser, der fokuserer på bestemte gruppers vanskeligheder ved at blive deltagere på arbejdsmarkedet. Det drejer sig eksempelvis om analyser af etniske minoriteters mulighed for at oparbejde arbejdsmarkedskompetencer. Forskning på disse områder foregår ved:

- Sociologisk Institut, Københavns Universitet
- Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og organisationsstudier (FAOS), Københavns Universitet
- Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter
- Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitetscenter
- Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet
- Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet
- Socialforskningsinstituttet

Organisationssociologi, ledelse og arbejdsociologi

I dansk sociologi tenderer områderne organisation og ledelse at overlappende med arbejdsociologi, idet det primære interessefelt er studier af organisationer og interaktionen mellem aktører i og uden for organisationerne. Forskellen mellem de tre områder i dansk sociologisk forskning er således mere et spørgsmål om, hvilke dimensioner som er i fokus i studierne, end det er forskellige studieobjekter. Dette er forskelligt fra traditioner i bl.a. engelsksprogede lande, hvor organisation kan være én disciplin, ledelse en anden disciplin, og arbejdsliv en helt tredje disciplin, som ikke har meget med hinanden at gøre.

Det danske overlap mellem de tre områder kan hænge sammen med, at dansk forskning er præget af, at studierne kombinerer sociologisk teori med empiriske studier. Denne forankring i konkrete praksiser gør, at det bliver relevant at forstå livet både som et aspekt af organisation, af ledelse og af arbejdsliv. Tager vi som eksempel studier af danske aktieselskabers rolle, så har bestyrelser noget med arbejdslivet at gøre, idet både ejer- og medarbejderrepræsentanter mødes rundt om bordet; bestyrelserne har også noget at gøre med ledelse af virksomhederne, og bestyrelser indgår i virksomhedernes formelle organisationsstruktur. Sammenkoblingen af de tre områder har i dansk sociologisk forskning ført til, at bestyrelser er blevet analyseret ud fra en teatermetafor, hvor bestyrelsernes evne til at præsentere sig over for et organiseret publikum (ejerkredsen, kunder, medier, medarbejdere m.m.) og vinde anerkendelse og legitimation for sine strategiske beslutninger anses som vital for succes eller ej. Denne sociologiske pointe kan betragtes som et supplement til eller i modsætning til rene økonomisk/rationelle forståelser af bestyrelseres rolle, men uanset om man har den ene eller anden holdning hertil, så er der ikke tvivl om, at sociologien har bidraget konstruktivt til at forstå adfærd i virksomheder. Den sociologiske analyse har også bidraget til at forstå, hvordan danske medarbejders deltagelse i bestyrelsesarbejdet har medvirket til, at medarbejdernes holdning til virksomheden har udviklet sig væk fra en identitet som 'lønarbejder' og over mod en form for 'borgerskab i virksomheden', hvor medarbejderne anser virksomhedens overlevelse som vigtig for deres egen interessevaretagelse.

Der er tendens til i den internationale organisationsforskning at lave et skel mellem på den ene side rationel/økonomisk teori, der studerer autonome aktø-

thers handlinger (f.eks. betydningen af ledere i organisationer), og på den anden side sociologisk teori, der studerer, hvordan aktører er indlejret i strukturer og institutioner (f.eks. hvordan ledere er styret af organisationsstrukturer/kulturer). Denne dikotomi har dansk sociologisk forskning internationalt været med til at overskride ved i studier af organisationer, ledelse og arbejdsliv at fokusere på, hvordan institutioner udvikles bl.a. gennem handlinger foretaget af institutionelle entreprenører. Det har konkret betydet, at i stedet for udelukkende at studere organisationer som strukturer, så har interessen samlet sig om at studere *organiseringprocesser*. Det har radikale implikationer for, hvad der studeres: f.eks. tages markeder ikke længere for givet i analyserne, men studeres som noget, der konstrueres i sociale processer, hvor aktører, hændelser, teknologier m.m. tildeles betydning, hvilket er afgørende for den indflydelse, som bl.a. forskellige aktører opnår. Et andet eksempel er sociologiske studier af identiteter. Hvor man i discipliner som psykologi og økonomi – og i den strukturelle del af sociologien - har tendens til at antage, at aktører har faste identiteter (en kerne) som de handler ud fra, så har det sociologiske procesperspektiv gjort, at man nu studerer flydende identiteter. Kort sagt: variable, som tidligere udelukkende blev betragtet som eksogene variable i analyserne, er ved hjælp af et sociologisk procesperspektiv i stigende grad blevet forstået og analyseret som endogene variable, og det har givet et konstruktivt bidrag til at forstå det komplekse samfund, vi lever i.

At anvende et sociologisk perspektiv på organisationer, ledelse og arbejdsliv har betydet, at særlige teorier og metoder er anvendt i studierne af organisation, ledelse og arbejdsliv. Teoretisk gælder det bl.a. ny-institutionel organisationsteori, aktør-netværks-teori, sensemaking theory, social studies of science, videnssociologi, narrativ teori, kulturteori, netværksteori, labour process theory og i mindre udstrækning systemteori og kønsteori. Det er karakteristisk, at der løbende er forsøg på både at skærpe disse teoriers bidrag, men også på at etablere en dialog mellem nogle af dem. Metodisk har der været et stærkt fokus på kvalitative analyser, som rummer etnografiske og interviewbaserede casestudier, sammenlignende studier, aktionsforskning, grounded theory inspirerede studier og tekstanalyser. Kvantitative sociologiske studier af de tre områder findes også i dansk forskning, men de kommer ind på en andenplads i forhold

til kvalitative tilgange. Der er imidlertid en tendens til i stigende grad at ville forsøge at kombinere de to tilgange. Sociologisk forskning inden for organisation og ledelse foregår især ved:

- Institut for Organisation og Arbejdssociologi, Copenhagen Business School
- Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, Copenhagen Business School
- Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter
- Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet

Uddannelsessociologi

Historisk betragtet har den danske uddannelsessociologiske forskning i vidt omfang været optaget af, hvilken rolle uddannelserne spiller i forhold til social differentiering og integration. Eksempelvis har dannelsen af en uddannelsesmæssig restgruppe været et vigtigt forskningsområde gennem alle årene siden den danske uddannelsessociologis spæde start i 1960'erne. I de første mange år blev uddannelse ret entydigt opfattet som et socialt gode, hvis fordeling på hver ny generation blev styret af et begrænset sæt variable, der knyttede sig til menneskers sociale baggrund. Dette perspektiv på uddannelse resulterede i en række vigtige empiriske undersøgelser af den sociale rekruttering til forskellige dele af det danske uddannelsessystem. Undersøgelserne leverede argumenter til vigtige uddannelsesreformer, der med start i folkeskolereformen af 1958 over flere årtier på afgørende vis åbnede alle dele af uddannelsessystemet for en langt større del af befolkningen end tidligere.

Denne lighedsorienterede, makro-orienterede uddannelsesforskning, der skulle belyse fordelingen af uddannelse, hvem der får hvor meget af hvilken slags uddannelse, blev især foretaget af forskere med tilknytning til Socialforskningsinstituttet og Sociologisk Institut ved Københavns Universitet. Uddannelsessystemernes selektionsmekanismer på mikroniveau, i undervisningen i klasserummet osv., blev primært udført af forskere med humanistisk baggrund. Denne arbejdsdeling har siden præget forskningsområdet udvikling i Danmark. En konsekvens er bl.a. en relativt høj grad af tværfaglighed.

Forskning i uddannelsernes *indhold* kom først afgørende på den forsknings-

mæssige dagsorden gennem kvalifikationsanalysernes fokus på hvilke kvalifikationer eller kompetencer (som de nu som regel benævnes), der bliver 'produceret' i de forskellige dele af uddannelsessystemet, samt hvorledes disse kompetencer bliver anvendt på arbejdsmarkedet.

En anden type uddannelsesanalyser har fokuseret på den regionalt afgrænsede uddannelsespolitik og interaktionen mellem uddannelsesinstitutionernes virke og lokale arbejdsmarkeder samt på særlige niveauer i uddannelsessystemet, f.eks. ungdomsuddannelserne. Den sidstnævnte slags studier har ofte tematiseret forholdet mellem uddannelse og arbejdsmarked, herunder igen restgruppeproblematikken. Hvilke grupper står uden for ungdomsuddannelserne? Hvilken sammenhæng er der mellem folkeskoleforløb og restgruppetilhør? Hvad er konsekvenserne af ikke at modtage uddannelse ud over folkeskoleniveau? Hvordan skal eksempelvis de faglige uddannelser indrettes for at kunne appellere til de skoletrætte unge?

Bredt sagt har den uddannelsessociologiske forskning indtil begyndelsen af 1990'erne i langt overvejende grad været optaget af formel uddannelse som en ydelse, de offentlige uddannelsessystemer leverer til bredere eller smallere dele af samfundet, samt af konsekvenserne af denne selektive fordeling af uddannelse på befolkningen. Den kompetenceudvikling, der foregår i en uformel kontekst, uden for uddannelsesinstitutionerne, blev benævnt socialisering. Socialisering blev almindeligvis opfattet som den proces, gennem hvilken den sociale baggrund eller sociale arv satte sig igennem.

Siden 1990'ernes begyndelse er man i forskningen begyndt at benytte begrebet læring i stedet for socialisering. Begrebet læring anlægger et tilegnelses-perspektiv på uddannelse og anskuer dermed processerne ud fra elevens synsvinkel, i modsætning til et lærer- eller institutionsrettet undervisningsperspektiv. Læringsperspektivets (re)aktualisering i 90'ernes begyndelse var inspireret af konstruktivismens princip om selvreference, ifølge hvilket viden og kunnen ikke blot skal formidles, eksempelvis af en lærer, men først og fremmest rekonstrueres af en elev for at kunne anvendes.

Læringsbegrebet blev aktuelt sideløbende med, at organisatorisk læring og arbejdspladslæring blev vigtige forskningsområder inden for uddannelsesforskningen. Dermed inddrog den uddannelsessociologiske forskning den uformelle

undervisning og læring, der finder sted uden for det institutionelle uddannelsessystem, og vel at mærke ikke som socialisering, dvs. processer, der så at sige skaber den formelle uddannelses udgangspunkt, men derimod som uformelle lærings- eller undervisningssystemer som f.eks. sidemandslæring, praksislæring og den organiserede, men uformelle organisering af oplæringen inden for forskellige former for praksisfællesskaber.

Opfattelsen af, at vi lever i et videnssamfund, hvor virksomheder og institutioner konkurrerer på viden og i mange tilfælde har levering af viden som deres eksistensgrundlag, og derfor må agere som lærende organisationer, udgør forudsætningen for denne reorientering af uddannelsessociologisk forskning. En anden forudsætning har været den politiske fokusering på livslang uddannelse som en voksende nødvendighed, både på det individuelle og det samfundsmæssige plan. Dette tema sætter i høj grad fokus på samspillet mellem formel og uformel undervisning og læring – samt på ressourcerne til at reflektere, planlægge og gennemføre egen kompetenceudvikling. Dette fører os tilbage til udgangspunktet: samspillet mellem uddannelse og social differentiering. Hvilke sociale og kulturelle forskelligheder skabes der gennem livslange uddannelsesforløb, og ændrer den dynamiske vekselvirkning, vi nu ser mellem formelle og uformelle læringsforløb, på de mønstre og tendenser, vi tidligere har kunnet iagttage i samfundets skabelse og genskabelse af sociale forskelle gennem undervisning og læring?

Den uddannelsessociologiske forskning retter sig således i dag mod et meget bredt felt, hvor der i bred forstand foregår læring og undervisning. Disse processer udspiller sig både inden for det formelle uddannelsessystem og på arbejdspladser, i familien, foreningslivet, sport osv. De omfatter alle aldre i livsløbet, alle kulturer og etniciteter samt anvendelse af alle redskaber og medier, herunder IT. Forskningen inddrager flere niveauer: Makroniveauet i forbindelse med differentiering, selektion, mobilitet og integration. Mesoenheder som organisationer, institutioner og fællesskaber. Samt mikroforhold som interaktionen mellem den lærende og den undervisende i den konkrete undervisningssituation.

Set i lyset af denne store bredde i genstandsfeltet er det ikke overraskende, at uddannelsessociologisk forskning i udpræget grad har været et område for tværfagligt samarbejde og inspiration. Sociologiske kernebegreber og forståel-

ser interagerer her med pædagogiske, psykologiske, kulturanalytiske og didaktiske tilgange. De vigtigste institutioner på det uddannelsessociologiske område, er:

- Institut for Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter
- Institut for Uddannelse, Læring og Filosofi, Aalborg Universitet
- Institut for Pædagogisk Sociologi, Danmarks Pædagogiske Universitet
- Afdelingen for pædagogik ved Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet
- Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut

Socialforskningsinstituttet, som tidligere har haft forskning på området, men åbenbart ikke for tiden, oplyser at ville tage det op inden for de kommende år.

Politisk sociologi

Fagområdet politisk sociologi handler om politikens sociale eller samfundsmæssige grundlag og effekter. Det spænder fra analyser af magtrelationer på makro- og mikroplan, over statens og velfærdsstatens sociale grundlag og funktionsmåde, til analyser af sociale bevægelser og individuel politisk adfærd samt politiske holdninger og værdier. Det udgør et overlappingsfelt mellem politologi og sociologi.

I dansk sammenhæng har ikke mindst individuel politisk adfærd og sociale bevægelser været centrale analysefelter. Et klassisk område for dansk politisk sociologi er vælgerundersøgelserne, som har været gennemført af forskere ved statskundskabsinstitutterne ved Aarhus og Københavns universiteter samt senere Aalborg Universitet (i de fleste tilfælde af andre end fagsociologer). De forskellige surveys i forbindelse med danske folketingsvalg siden 1971 har fokuseret på adfærdsspørgsmål, socioøkonomiske forhold samt politiske holdninger og stillingtagen til aktuelle politiske issues i forsøget på at forklare afstemningsadfærdens udvikling.

Hertil kommer, at flere af de empiriske undersøgelser, der gennemførtes i Magtudredningens regi, også blev gennemført med deltagelse af forskere med tilknytning til vælgerundersøgelserne. Blandt de undersøgte områder i

Magtudredningen kan her nævnes grønlandere i Danmark, politiske holdningers stabilitet og forandring, partimedlemmer, synet på folkeafstemninger og sofavælgerne. Et iøjnefaldende hovedresultat af vælgeradfærdsforskningen er dokumentationen af et politisk skift fra partiorientering til issue-orientering, en ændret betydning af social klasse og nye værdier. Vælgeradfærdsforskningen er et af de felter, hvor kvantitative metoder har stået i forgrunden, og den har endvidere bidraget til udviklingen af statistiske analysemetoder. Her kan nævnes udvikling af statistiske modeller til estimering af individuel politisk adfærd ud fra økologiske data, som har et højt internationalt niveau.

Politisk deltagelse er også blevet studeret i forbindelse med medborger-skabsbegrebet, hvor et fokus har ligget i spørgsmål om sammenhæng mellem økonomisk, social, arbejdsmarkedsmæssig, etnisk marginalisering på den ene side og politisk marginalisering på den anden. Et centralt tema har her været udviklingen af fattigdom i Danmark. En del af denne forskning har endvidere haft et fokus på kønsforskelle i politisk deltagelse og politiske muligheder. I de seneste år har begreberne inklusion og eksklusion været ledetråde her. Forskningen har imidlertid ikke kunnet dokumentere generelle 'dominoeffekter' f.eks. i retning af, at en marginalisering fra arbejdsmarkedet quasi-automatisk skulle føre til politisk marginalisering og marginalisering på andre områder.

Undersøgelser af værdiændringer udgør et selvstændigt politisk sociologisk felt. Her kan nævnes en tidsserie af surveys til belysning af værdiændringer (materialisme, individualisme, autoritærianisme etc.) i 1981, 1990 og 1999 set i et europæisk komparativt perspektiv. Også her har kvantitative metoder været de foretrukne, og forskerne her har i højere grad været fagsociologer. Det fagsociologiske bidrag til dette forskningsområde er fortsat i de seneste år med undersøgelser af politiske værdier i Østasien og Nordeuropa.

Yderligere et felt inden for politisk sociologi er sociale bevægelser, græsrodsorganisationer og udenomsparlamentariske aktiviteter. Et eksempel på nyere forskning er internationale solidaritetsbevægelser, som har benyttet internettet til mobilisering. Internettets betydning bliver også studeret i forbindelse med spørgsmål om muligheder for demokratisk deltagelse. I denne forbindelse må også nævnes forskning i frivillige organisationer og frivilligt arbejde generelt (kollektiver, frivilligt socialt arbejde, frivilligt ungdomsarbejde, værdipolitiske bevægelser etc.), som har pågået over en årrække.

Forskningen i sociale bevægelser har været et vigtigt indslag i dansk politisk sociologi. Man har sammenholdt ændringer i typerne af bevægelser, foreninger og partier med strukturelle, makrosociale ændringer og med det politiske systems udvikling, og man har interesseret sig for oprør og spørgsmålet om kollektivt skabte sociale forandringer. Det politiske systems og statens fremkomst og udvikling er et selvstændigt politisk sociologisk tema. Det har her været en central bestræbelse at forbinde eksterne betingelser med hensyn til statens forhold til andre stater (suverænitet, krig og territorialitet) med statens interne udvikling i forbindelse med militære, finansielle og forvaltningsmæssige systemers opkomst og som en del af den voksende funktionelle differentiering mellem systemer i samfundet.

- Sociologisk Institut, Københavns Universitet
- Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, Copenhagen Business School
- Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet
- Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet
- Socialforskningsinstituttet

Sundhedsområdet

Befolkningens sundhed og helbredstilstand er et af de klassiske forskningsområder inden for sociologien. Forskningen kan opdeles i to hovedgrupper. Den ene gruppe omfatter sociologiske studier af, hvorledes sociale faktorer, social adfærd og livsstile af enhver art påvirker helbredsforhold, sygdom og dødelighed. Den anden gruppe omfatter sociologiske studier af sundhedsvæsnets og dets professioners samt befolkningens relationer til sundhedsvæsnets. Der findes flere betegnelser til at benævne disse områder eller dele heraf, hvoraf de mest anvendte er socialmedicin, medicinsk sociologi og sundheds sociologi. Desuden findes områder, der lapper ind over det socialmedicinske og sundheds sociologiske, hvoriblandt især kan nævnes forbrugssociologi, idrætssociologi og sociologisk arbejdsmiljøforskning.

Begge hovedgrupper af studier foregår i tæt samarbejde med medicinsk videnskab, og er i Danmark hovedsageligt organisatorisk placeret som mindre enheder ved medicinske fakulteter eller i miljøer med overvejende medicinsk

faglighed. Megen forskning på feltet er da også mere orienteret mod biomedicinske fora end mod fagsociologiske.

Den første hovedgruppe af studier beskæftiger sig med at udforske, hvorledes sociale faktorer i spil med biologiske, genetiske, fysiologiske og psykologiske faktorer påvirker individernes adfærd, livsstil mv. og derigennem deres helbredstilstand og sygdomsrisiko. De sociale faktorer spænder fra opvækstforhold til arbejdsmiljø, socialt netværk, familieforhold, socioøkonomiske forhold til social klasse, altså sociale og kulturelle ressourcer af enhver art. I forståelsen af de sociale faktorerers betydning for helbredsforhold er begrebet *livsstil* blevet et centralt begreb.

Livsstilebegrebet er et klassisk sociologisk begreb, der anvendes på mange andre områder end det socialmedicinske. Det sigter mod at indfange relativt stabile mønstre af vaner og handleformer hos folk, f.eks. forbrug, kulturelle vaner, fritidsaktiviteter, døgnrytme, kost, fysisk aktivitet og motion. I relation til helbredsforhold har især fire livsstilskomponenter i en længere årrække været i fokus i forskningen, nemlig kost, rygning, alkohol og fysisk aktivitet (i denne specifikke sammenhæng bruges også begrebet sundhedsadfærd). Traditionelt har forskerne søgt at forklare forskelle og forandringer i livsstil ud fra baggrundsfaktorer som helt basale materielle, økonomiske og kulturelle ressourcer. På næste niveau har man inddraget arbejde, familie- og boligforhold, sociale netværk og normer sammen med viden, færdigheder, handlekompetencer og holdninger hos de enkelte individer.

En betydelig del af forskningen på området i Danmark har være orienteret mod at analysere og forklare den sociale ulighed i helbredsforhold, f.eks. kronisk sygdom, dødelighed, alderdomssvækkelse, barnløshed, sundheds- og risikoadfærd. Desuden drives forskning om sociale konsekvenser af sygdom og svækkelse, processer som også bidrager til social ulighed i helbredsstatus. Forskningen har vist, at der er betydelig social ulighed i helbred, f.eks. manifesteret i at højere socialgrupper har to-tre års længere levetid end lavere socialgrupper, og at højere socialgrupper lever ca. ti år mere med godt helbred end lavere socialgrupper. Denne forskning har også tæt berøring med epidemiologi og arbejdsmiljøforskning.

En stor del af disse studier foregår i form af store kvantitative befolknings-

studier, herunder ved brug af registerdata. Sundhedsområdet er dermed et af de sociologiske subfelter, hvor brug af kvantitative metoder har en relativt stærk position, og der foregår løbende en betydelig indsats for at udvikle og forbedre måle- og analysemetoder.

Traditionelt har den sociologiske sundhedsforskning tillagt strukturelle faktorer uden for de enkelte individer en ret stor vægt, men i de senere år har man i stigende grad forsøgt at forene de strukturelle faktorer med de subjektive i forståelsen af livsstil, f.eks. hvorledes individers ønske om kollektiv og personlig identitet og social anerkendelse præger deres livsstil; hvorledes forskellige individer forstår forholdet mellem deres levevaner og sundhed, forholder sig til sundhedseksperter og -politikker samt orienterer sig i en hverdag, hvor sundhedsdiskurser i stigende grad gør sig gældende.

Den anden hovedgruppe beskæftiger sig med sundhedsvæsenet som institution, dets organisering og professioner samt befolkningens relationer til sundhedsvæsenet. I forhold til områdets størrelse og betydning er forskningsindsatsen ret begrænset. Sundhedsvæsenet beskæftiger mere end 150.000 mennesker (ca. 5% af den samlede arbejdsstyrke) og beslaglægger godt 5% af landets bruttonationalprodukt. Forskningen omfatter både primær og sekundær sundhedstjeneste og alternativ behandling og søger at inddrage såvel sundhedsvæsenets og professionernes interne organisering som relationer til befolkningen og befolkningens brug af og holdninger til sundhedsvæsenet såvel som virkninger på sundheds- og sygdomsadfærd.

- Afdelingen for Socialmedicin, Institut for Folkesundhedsvidenskab, Københavns Universitet
- Afdelingen for Sundhedstjenesteforskning, Institut for Folkesundhedsvidenskab, Københavns Universitet
- Institut for Idræt, Københavns Universitet
- Institut for Sundhedstjenesteforskning, Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet, Syddansk Universitet
- Center for Forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet
- Institut for Human Ernæring, Den Fødevarer-sociologiske Gruppe, Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole
- Skov og Landskab, Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole

- Forskningsenheden for Almen Praksis, København
- Statens Institut for Folkesundhed
- Dansk Institut for Sundhedsvæsen
- Sociologisk Institut, Københavns Universitet
- Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, Roskilde Universitetscenter

OMRÅDER, DER FORTJENER ØGET FOKUS

Som nævnt er sociologisk forskning i Danmark spredt ud på et ret stort antal områder. På mange af disse områder er der tale om en beskedent volumen, uanset at de i international sociologi har en veletableret og betydelig position. Blandt disse vil arbejdsgruppen pege særligt på fire områder, som fortjener øget fokus, fordi de har fået stigende samfundsmæssig relevans i de senere år, samtidig med at der i international sociologi findes et solidt grundlag at bygge på. De fire områder er følgende:

Familie, barndom og nære relationer

Familiesociologien er et af sociologiens klassiske kerneområder, men mens den har været en væsentlig disciplin i lande som USA og England, har den aldrig haft en fremtrædende plads i Danmark. Også når man sammenligner med forsknings- og undervisningsaktiviteterne i de andre skandinaviske lande, fremstår familieområdet i dag fortsat som noget nødlidende her til lands.

Familiesociologien vil på den ene side beskæftige sig med familiens opgaveløsning i storsamfundet, og med hvordan familien påvirkes af samfundets andre komponenter, f.eks. arbejdsmarkedet og den velfærdsstatslige regulering samt af de makroøkonomiske, demografiske og kulturelle udviklingsprocesser. På den anden side kan familien anskues indefra, som en social gruppe, og forskningen vil dermed typisk fokusere på familiernes formvariationer og på familielivets indre strukturer, processer, interaktioner og roller.

Området om børn og barndom har tidligere været betragtet som en del af familieforskningen, men fra begyndelsen af 1990'erne fandt der (internationalt) et paradigmeskift sted, som indebar, at barnet/barndommen nu i højere grad

fik tilkendt selvstændig begrebslig status. Denne strømning, der indsætter barnet som en social aktør i analysen, har også påvirket den danske sociologi, og man har gennem de senere år kunnet konstatere en øget forskningsinteresse for børns hverdagsliv, ikke mindst i forhold til daginstitutionerne.

En række områder fremstår imidlertid som helt eller relativt uopdyrkede: der mangler sociologisk kundskab om pardannelsesprocesser, samlivserfaringer, singlekulturer, familiers opdragelsespraksis, intimitets- og solidaritetsskabende mekanismer i familielivet, det intergenerationelle samspil, livsløb, venskaber, familien som velfærdspolitisk aktør, undersøgelser om arbejdslivets betydning og konsekvenser for familielivet samt mere overordnede analyser af grænsefladerne mellem privatlivet og den offentlige regulering. Hertil kommer den demografiske forskning, der har væsentlige berøringsflader med familiesociologien (se nedenfor).

- Socialforskningsinstituttet
- Institut for uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter
- Institut for pædagogisk sociologi, Danmarks Pædagogiske Universitet

Social mobilitet

De senere års øgede fokus på betydningen af social arv peger hen til yderligere et af sociologiens klassiske kerneområder, social mobilitet. Her studerer man barrierer og muligheder i samfundet, hvor let det er at løsrive sig fra sin sociale oprindelse og bevæge sig til sociale positioner, der er placeret over egen sociale oprindelse, f.eks. i forhold til klasse, stilling, status, uddannelse, indkomst, kulturforhold og etnicitet/migration. Er mobiliteten beskeden, udtrykker det en betydelig social reproduktion, det vil sige høj afhængighed af forældrebaggrund, mens stor mobilitet giver lige muligheder for at gennemføre uddannelse, for at opnå stillinger med anseelse og for at opnå en høj løn. En høj mobilitet anses som regel for et gode, både ud fra lighedsbetragtninger, ud fra hensyn til integration og sammenhængskraft i samfundet og ud fra hensyn til at udnytte befolkningens evner bedst muligt til gavn for velfærd.

Der findes et internationalt veletableret forskernetværk, og historisk har Danmark haft internationalt kendte forskere, men har derefter i en årrække været

fraværende i internationale forskningsammenhænge. I de senere år har enkelte danske forskere imidlertid foretaget analyser af danske datasæt for at kvalificere bidraget til studiet af social mobilitet.

- Socialforskningsinstituttet
- Sociologisk Institut, Københavns Universitet
- Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut

Religion

Emnet religion er centralt i den klassiske sociologi, og det har fortsat stor international bevågenhed. Religion har af mange imidlertid været opfattet som et emne, som ville klinge ud i takt med samfundets modernisering. Men denne opfattelse har vist sig at være forhastet. Sekulariseringen udtrykker en særlig nordeuropæisk erfaring, som ikke genfindes i andre regioner. I mange dele af verden spiller religion fortsat en central rolle i samfundet. Dette gælder for USA og for Mellemøsten, men også mange andre samfund. Danmark udgør dermed sammen med de øvrige nordiske lande et interessant særtilfælde for sammenlignende studier i kraft af religionens svage indflydelse.

Generelt kan religionen virke på det sociale liv på både individniveau og systemniveau. På individniveauet kan religionen præge etikken og værdigrundlaget. På systemniveauet kan religionen præge institutionernes legitimering. Dette kan også ske, selvom der ikke er tale om en eksplicit henvisning til en bestemt religion, eller selvom den religiøse kilde er historisk. I en dansk sammenhæng kan man pege på arven fra den kristne moral samt legitimeringen af monarkiet.

Selvom folkekirken har ringe indflydelse, og kirkegangen er lav, kan religionen alligevel have stor betydning i det sociale liv. Religionen er en af de stærkeste fritids- og kulturinteresser, og nationale kriser soner ved religiøse riter. Desuden markeres sociale modsætninger ofte religiøst - som eksempelvis i forholdet mellem majoriteten og muslimske grupper.

Den internationale forskning er først og fremmest organiseret i International Society for the Sociology of Religion (ISSR/SIR). Der findes desuden en religionssociologisk faggruppe ved såvel den internationale som den europæiske socio-

logiske organisation. I Danmark er der opbygget et religionssociologisk fagmiljø ved Institut for Religionshistorie i København, som imidlertid er stærkt orienteret mod fremmede kulturer og socialantropologi. Der findes desuden et religionssociologisk fagmiljø ved Teologisk Fakultet ved Aarhus Universitet. Inden for politologien inddrages religion i et vist omfang som politisk relevant faktor, navnlig i international politik i studier af bestemte regioner. Ved de fagsociologiske fagmiljøer i København og Aalborg tages området op sporadisk, men der findes ikke et fagsociologisk miljø, hvor forskningsområdet er fast forankret.

Demografi

Demografi omfatter studier af befolkningsudviklingen og befolkningens sammensætning og de forhold, der bestemmer denne udvikling, f.eks. fertilitet, dødelighed, vandringer mv. I bredere forstand søger man efter sociale, økonomiske og kulturelle forklaringsfaktorer. Befolkningens aldring er et fænomen, som i de seneste årtier har givet demografien øget samfundsmæssig relevans. På trods af at vi i Danmark i form af de landsdækkende registre har datakilder, som internationalt vækker stor misundelse, er der mangel på egentlige demografiske forskningsmiljøer. I dag er undervisning i faget demografi integreret i sociologi på Aalborg Universitet og indgår i studierne i Folkesundhedsvidenskab på Københavns Universitet og Syddansk Universitet og på økonomistudierne de samme steder.

Men der er i de senere år blevet mere opmærksomhed omkring nødvendigheden af viden om demografiske forhold, bl.a. på baggrund af den stigende aldring af samfundet, som delvis er et resultat af den længere levetid, men især af at fertiliteten i Danmark har været under reproduktionsniveau siden 1969. Internationalt er fertiliteten i Danmark såvel som i de øvrige nordiske lande i dag dog relativt høj, idet en række lande har endnu lavere fertilitet. Der synes at være en vis differentiering, så nogle får flere børn, mens en anden gruppe forbliver barnløse. Der er behov for analyser af såvel fertilitetsfremmende som fertilitetsbegrænsende faktorer, herunder problemer vedrørende forholdet mellem arbejds- og familieliv, ligesom der heller ikke er tilstrækkelig viden om, hvad de nye familieformer betyder for fertiliteten. Også i aldringsproblematikken og migrations-

forskningen er der behov for sociologiske vinkler ved siden af de medicinske og økonomiske analyser.

En gunstig sidevirkning af øget fokus på demografi i sociologi ville være styrkelse af sociologiens kvantitative sider.

ANDRE OMRÅDER

Foruden disse kerneområder indgår yderligere en række områder, som sociologiske forskere i Danmark dyrker enten i tilknytning til de ovenfor anførte områder, som tværfaglige felter eller som selvstændige specialer inden for nationale og internationale netværk. Her skal nævnes:

- Kultur og identitet
- Miljøsociologi
- Kønsforskning
- Retssociologi og kriminologi
- Videnskabs- og teknologisociologi
- Rumsociologi, bysociologi
- Rusmiddelforskning

Endelig skal det nævnes, at der findes en del områder, som har rødder i sociologien og fortsat tætte relationer til faget, men som med tiden har fået status af selvstændige discipliner. Her kan nævnes udviklingsforskning, der især er forankret ved *Dansk Institut for Internationale Studier* og ved *Institut for Geografi og Internationale Udviklingsstudier* ved Roskilde Universitetscenter samt kommunikation og medier, der findes ved flere af landets flerfakultære universiteter.

5. Forskeruddannelse

Den væsentligste ressource i alle videnskaber er forskerne og forskernes kompetencer, og det gælder ikke mindst et fag som sociologi. Derfor spiller forskeruddannelsen en helt afgørende rolle.

Ser man på sociologiske forskeruddannelser, finder man imidlertid et ret broget billede. Der findes forskeruddannelser med sociologiske komponenter adskillige steder, men ph.d.-uddannelser, der er specialiseret i sociologi, findes kun ved de to institutter, der har grunduddannelser i sociologi, *Sociologisk Institut* ved Københavns Universitet og *Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation* ved Aalborg Universitet. Disse institutter har egne forskeruddannelsesprogrammer, men de indgår desuden i samarbejde i tværgående forskerskoler og netværk. Volumen er dog ret beskedent, idet der de seneste tre år samlet er godkendt hhv. 13 og 7 ph.d.-afhandlinger ved disse to institutter. *Institut for Organisation og arbejdssociologi* ved Copenhagen Business School har en forskerskole for instituttets egne sociologiske specialer (her er godkendt en halv snes sociologisk orienterede ph.d.-afhandlinger de seneste tre år).

Dertil kommer 10-15 andre enheder, tværfaglige institutter eller afdelinger under andre discipliner, hvor der findes ph.d.-uddannelser med sociologiske aspekter. De vigtigste er de tidligere nævnte institutter ved Roskilde Universitetscenter, Aalborg Universitet og Copenhagen Business School. Ved Danmarks Pædagogiske Universitet findes en fælles ph.d.-uddannelse for hele universitetet, inden for hvilken Institut for Pædagogisk Sociologi udbyder ph.d.-kurser i samarbejde med andre institutioner specielt inden for det pædagogiske område.

En del af disse forskeruddannelsesprogrammer er knyttet til *forskerskoler*, hvilket dog kan dække over ret forskellige ting. En type af forskerskoler er forankret ved et enkelt institut og baseret på basismidler herfra. De har dermed en vis kontinuitet, og de findes i hvert fald ved to af institutterne ved Copenhagen

Business School, som har sociologisk forskning (den ovenfor nævnte ved *Institut for Organisation og Arbejdssociologi* og ved *Institut for Ledelse, Politik og Filosofi*). En anden type er temaorienterede forskerskoler, der går på tværs af institutioner og som regel også discipliner. Disse er som regel finansieret ved en kombination af basismidler fra de deltagende institutioner og eksterne, tidsbe-grænsede bevillinger, som kan komme fra en række forskellige kilder. Af særlig relevans for sociologisk forskning er her:

- **Forskerskolen for Integration, Produktion og Velfærd:** Sociologisk Institut, Københavns Universitet, de økonomiske institutter i Århus, hhv. Universitetet og Handelshøjskolen, samt Socialforskningsinstituttet og Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut.
- **Forskerskolen for Velfærdsstat og Forskellighed:** Institutter ved Det samfundsvidenskabelige fakultet ved Aalborg Universitet samt Institut for Erhvervsøkonomi og Socialvidenskab, Roskilde Universitetscenter.

Specielt i forhold til uddannelsesforskning og pædagogisk forskning findes i hvert fald tre forskerskoler med sociologisk relevans, nemlig *Forskerskolen i Livslang Læring* (forankret på Roskilde Universitetscenter), *Forskerskolen i Organisatorisk Læring* (Danmarks Pædagogiske Universitet, Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut m.fl.) og en forskerskole i læring ved Aalborg Universitet. Vedrørende teknik og samfund findes et forskeruddannelsesnetværk, hvori *Institut for Miljø, Teknik og Samfund* ved Roskilde Universitetscenter indgår sammen med forskere fra Danmarks Tekniske Universitet og Aalborg Universitet.

Endelig findes der forskerskoler i andre discipliner, der rummer sociologiske specialiseringer eller aspekter. Her skal nævnes de landsdækkende forskerskoler *Politologisk forskerskole*, *Forskerskolen for Folkesundhedsvidenskab* (herunder findes bl.a. ph.d.-afhandlinger i socialmedicin og arbejdsmiljø) samt *Forskerskolen i Biostatistik*.

Der findes i tilknytning til disse ph.d.-programmer og forskerskoler et ret varieret udbud af kurser, som det har været vanskeligt at få et samlet overblik over. Det er almindeligt, at udbuddet af kurser bestemmes af interesser blandt de ph.d.-studerende, hvilket igen i ret høj grad afhænger af projektemner. Hvad angår de sociologiske relevante kurser er indtrykket, at ret få af dem udbydes som

faste kurser, og at resten er ad hoc-kurser, som måske kun udbydes en enkelt gang. Der findes kurser om såvel teoretiske og metodologiske emner som specialiserede temaorienterede kurser. Hvad specielt metodekurser angår, ser det ud til, at der er ret få kurser i kvantitative metoder, muligvis fordi der ikke er så stor interesse for det, idet antallet af ph.d.-projekter med brug af kvantitative metoder hidtil ikke har været ret stort.

Mange af kurserne er internationalt lagt an, både hvad angår kursuslærere og deltagere, men det er vanskeligt at opgøre, i hvor stort omfang der er tale om faste institutionaliseret samarbejde. Ikke desto mindre rapporteres der flere steder om svagt deltagerantal og kurser, der må aflyses.

Sammenfattende gælder, at selvom der er et ret højt aktivitetsniveau på mange institutter, forekommer det, at forankringen i den sociologiske disciplin er svag i henseende til at styrke den generelle sociologiske faglighed inden for teorier og metoder. Aktiviteterne ser ud til at være ret lidt koordineret, og man får ikke øje på en mekanisme, der sikrer at centrale kerneområder inden for disciplinen udbydes kontinuerligt, og at stabile internationale netværk gøres synlige og let tilgængelige for yngre forskere.

Det forekommer derfor nærliggende at arbejde for, at der oprettes en landsdækkende forskerskole i sociologi under mere faste rammer. Der skulle her være et antal faste kurser i sociologisk teori og metode, der kunne udvikles til et højt kvalitetsniveau, sammen med et udbud af ad hoc-kurser alt efter interesser. Forskerskolen skulle indgå i et nordisk og europæisk netværk, således at der var tilstrækkeligt volumen af forskerstuderende, hvormed det også blev lettere at tiltrække de mest fremragende forskere som forelæsere. Adgangsveje til nationale og internationale netværk med henblik på uddannelsesophold og forskningssamarbejde skal gøres synlige.

Der skal gøres en særlig indsats for at styrke interesse og muligheder for udnyttelse af kvantitative metoder gennem kurser, projektsamarbejde og støtte i adgang til og håndtering af registerdata.

6. Sammenfatning og anbefalinger til strategi

Sociologisk forskning rummer store potentialer i forhold til de krav om viden og forskningsresultater, som samfundsudviklingen i dag sætter. Fra alle samfundssektorer er der allerede i dag en betydelig efterspørgsel efter sociologisk viden og sociologiske metoder, og man må forvente, at en række sociale fænomener, konflikter og problemtyper, der er trådt stærkt frem i nutiden, vil øge denne efterspørgsel. Det gælder f.eks. fænomener som etnicitet og religion, integration og sammenhængskraft i samfundet, kulturelt og på arbejdsmarkedet, nye familie- og samlivsformer, personlig og kollektiv identitet, livsstile, sundhed, stress og overvægt mv.

Forudsætninger for, at disse potentialer kan realiseres, er at dansk sociologisk forskning er på et højt internationalt niveau. Den skal være anerkendt og synlig i internationale fora såvel som i Danmark, således at forskningen kan indgå i vidensudveksling og partnerskaber med alle relevante interessenter og målgrupper inden for forskningsverdenen såvel som udenfor.

Grundlæggende teori og metode

Det er fremgået, at sociologi i Danmark er et fag, der emnemæssigt favner bredt. Faget har meget åbne grænser og indgår i stor udstrækning i tværfaglige sammenhænge. På det teoretiske område har det i de sidste par årtier gennemløbet en frodig udvikling, og det råder desuden over et stort arsenal af empiriske metoder. Både sociologiske teorier og metoder har ydermere opnået betydelig udbredelse uden for faget selv, både inden for tilgrænsende fag og professioner og i anvendelsessammenhænge; men udbredelsen gælder nok især teorier og metoder på relativt elementære niveauer.

Forskningsstrategisk er der fordele og ulemper ved såvel disciplinorientering

som tværfaglighed. Flere signaler peger i disse år mod øget tværfaglighed. I grundforskningen kan tværfaglighed også fremme kreativ kombination af elementer fra hidtil adskilte teorier. Anvendelsesmæssigt kan tværfaglighed lade problemrelevans styre frem for disciplinagrænsede teorier. Tværfaglighed forudsætter imidlertid vitale og ligeværdige discipliner, der hver især bygger på robuste teoretiske og metodologiske grundlag. Som resultat af særlige historiske forudsætninger i Danmark er der for sociologiens vedkommende opstået en ubalance med overvægt af tværfaglighed. Derved er teoretisk og metodologisk grundforskning på avanceret niveau kommet under pres inden for dansk sociologi. Det kan risikere at sløre fagets gængse videnskabelige kvalitetskriterier, bidrage til fragmentering og svække mulighederne for kontinuitet og akkumulation i forskningen. Selektiv, vilkårlig og overfladisk anvendelse af begreber og teorier kan føre til fejltolkninger. Dette taler for et behov for en styrkelse af moderdisciplinen.

En styrke ved sociologien, internationalt og i Danmark, er, at faget råder over et bredt spektrum af metoder. Det er påpeget, at specielt kvantitative empiriske metoder i en årrække har haft en relativt svag og marginal plads i dansk sociologisk forskning, både hvad angår dataindsamlingsmetoder, udnyttelse af registerdata og når det gælder analysemetoder. Uden at opgive bredden bør indsatsen i de kommende år give særlig høj prioritet til udviklingen af kvantitative dataindsamlingsmetoder og analysemetoder.

Forskningsområder

De forskningsområder, hvor dansk sociologi har størst volumen, er alle felter af stor samfundsmæssig betydning. Det drejer sig om: velfærdsforskning, arbejdsmarked og arbejdsliv, organisationssociologi og ledelse, uddannelse, politisk sociologi og sundhedsområdet. I alle disse tilfælde er der tale om så store og komplekse områder af samfundslivet, at flere forskningsfag må bidrage, og hvor sociologien således fortsat skal udbygge teorier og metoder i samarbejde og arbejdsdeling med en række andre fag.

Men der findes også en række yderst relevante og i international sammenhæng veletablerede områder, som står svagt i dansk sociologisk forskning. Her

har rapporten peget specielt på følgende områder, som fortjener øget fokus: familiesociologi, barndom og nære relationer, social mobilitet, religionssociologi og demografi.

Angående forskningsmiljøer og institutionel forankring

Den institutionelle infrastruktur lider under åbenlyse svagheder. Sociologi i Danmark har en relativt svag disciplinorganisering, både sammenlignet med andre lande og med andre fag. Selvstændige fagsociologiske miljøer er få og relativt små. Der findes i dag kun et par institutter i landet, hvor sociologi som disciplin er hovedområde, mens den sociologiske forskning i øvrigt er spredt ud på ca. 40 enheder. To af landets store flerfakultære universiteter, Aarhus Universitet og Syddansk Universitet, har ingen sociologiske institutter (eller uddannelser), og Syddansk Universitet næsten ingen sociologisk forskning i det hele taget.

Flere og stærkere fagsociologiske forskningsmiljøer vil øge fagets disciplinorganisering og selvstændighed og dermed mulighederne for at hæve det faglige niveau. Andre gavnlige konsekvenser heraf ville være bedre muligheder for koordination og arbejdsdeling og øget synlighed.

Som et konkret initiativ til at supplere denne strategi kunne man søge at danne et konsortium til organisering af et større samlet sociologisk forskningsmiljø med international profil, et *Centre for Advanced Sociological Studies*. Hermed ville man også få bedre muligheder for at tiltrække udenlandske forskere og ph.d.-studerende.

Angående forskningspersonale og forskeruddannelse

De institutionelle særpræg, som er nævnt ovenfor, gør rekrutterings- og karriereudsigter usikre, især inden for specialiserede grundforskningsområder. Der er flere steder en høj kvote af tidsbegrænsede, eksternt finansierede ansættelser. Dette gør det vanskeligt at motivere og fastholde talenter inden for disciplinens centrale områder og dermed også at udvikle disse områder. Mulighederne bør forbedres, og et led heri er større basisbevillinger og etablering af flere fagsociologiske miljøer.

Den sociologiske faglighed bør styrkes gennem en specialiseret sociologisk forskeruddannelse, der som hovedregel bygger videre på en sociologisk grunduddannelse. Ph.d.-uddannelser er i dag for spredte og ukoordinerede, og der savnes flere steder kritisk masse. Det anbefales at satse på en landsdækkende sociologisk forskerskole, der indgår i nordiske og internationale netværk, således at der kontinuerligt kan være et udbud af kurser i sociologisk teori og metode på højt internationalt niveau.

Bilag

Bilag 1:

Institutter med sociologisk forskning.

Spørgeskemaundersøgelse.

Bilag 2:

Fagkyndige, der har bidraget med skriftlige oplæg.

Bilag 3:

Konference. Deltagerliste.

BILAG 1

INSTITUTTER MED SOCIOLOGISK FORSKNING

SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE

*(Institutter med * er besøgt
af arbejdsgruppen)*

Københavns Universitet

Sociologisk Institut *
Institut for Statskundskab
Institut for Idræt
Juridisk Forskningsafdeling 3
Institut for Folkesundhedsvidenskab
(Afdelingen for socialmedicin, Afdelingen
for epidemiologi, Biostatistisk afdeling) *
Institut for Medier,
Erkendelse og Formidling

Aarhus Universitet

Institut for Statskundskab
Dansk Center for Forskningsanalyse
Center for Rusmiddelforskning

Roskilde Universitetscenter

Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi *
Institut for Geografi og Internationale Udviklingsstudier
Institut for Miljø, Teknologi og Samfund *
Institut for Uddannelsesforskning *

Aalborg Universitet

Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning *
Institut for Sociologi, Sociale Forhold og Organisation *
Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold *
Institut for Uddannelse,
Læring og Filosofi *

Syddansk Universitet

Det Samfundsvidenskabelige Fakultet
Institut for Grænseregionsforskning
Center for Forskning i Idræt,
Sundhed og Civilsamfund

Copenhagen Business School

Institut for Organisation og Arbejdssociologi *
Institut for Ledelse, Politik og Filosofi *
Institut for Interkulturel Kommunikation og Ledelse
Centre for Business and Politics
Institut for Informatik

Danmarks Pædagogiske Universitet

Institut for Pædagogisk Sociologi *

Den Kongelige**Veterinær- og Landbohøjskole**

Institut for Human Ernæring

Skov og Landskab

Danmarks Biblioteksskole**Forsvarsakademiet**

Institut for Ledelse og Organisation

Sektorforskningsinstitutter mv.

Socialforskningsinstituttet *

Amternes og Kommuner-
nes Forskningsinstitut *

Dansk Institut for Sundhedsvæsen

Center for Selvmordsforskning

Danmarks Miljøundersøgelser

Gerontologisk Institut

Dansk Institut for Internationale Studier

Arbejds miljøinstituttet

Statens Byggeforskningsinstitut

Danmarks Jordbrugsforskning

Institut for Fremtidsforskning

BILAG 2

FAGKYNDIGE, DER HAR BIDRAGET MED SKRIFTLIGE OPLÆG

Lektor *Peter Abrahamson*,
Sociologisk Institut,
Københavns Universitet

Professor *Bjørn Evald Holstein*,
Afdeling for Social Medicin,
Københavns Universitet

Lektor *Carsten Strøby Jensen*,
Sociologisk Institut,
Københavns Universitet

Lektor *Lisbeth B. Knudsen*,
Institut for Sociologi, Socialt Arbejde
og Organisation, Aalborg Universitet

Forskningsprofessor *Erik Laursen*,
Institut for Uddannelse,
Læring og Filosofi, Aalborg Universitet

Lektor *Nils Mortensen*,
Institut for Statskundskab,
Aarhus Universitet

Seniorforsker *Martin Munk*,
Socialforskningsinstituttet

Seniorforsker *Mai-Heide Ottesen*,
Socialforskningsinstituttet

Professor *Ole Riis*,
Højskolen i Agder, Norge

Professor *Ann Westenholz*,
Institut for Organisation og Arbejdsso-
ciologi, Copenhagen Business School

BILAG 3

KONFERENCE 1. MARTS 2006

DELTAGERLISTE

Københavns Universitet

Sociologisk Institut

Instituttleder *Peter Abrahamson*

Ph.d. studieleder *Carsten Strøby Jensen*

Professor *Margaretha Järvinen*

Institut for Folkesundhedsviden-

skab, Afdeling for Social Medicin

Professor *Bjørn Evald Holstein*

Aalborg Universitet

Institut for Sociologi, Socialt

Arbejde og Organisation

Lektor *Lisbeth B. Knudsen*

Institut for Uddannelse, Læring og Filosofi

Forskningsprofessor *Erik Laursen*

Institut for Økonomi,

Politik og Forvaltning

Lektor *Per H. Jensen*

Institut for Historie, Internationale

Studier og Samfundsforhold

Lektor *Anette Borchorst*

Roskilde Universitetscenter

Institut for Samfundsviden-

skab og Erhvervsøkonomi

Professor *Thomas Boje*

Professor *John Andersen*

Institut for Miljø, Teknologi og Samfund

Professor *Lise Drewes Nielsen*

Copenhagen Business School

Institut for Ledelse, Politik og Filosofi

Professor *Niels Åkerstrøm Andersen*

Institut for Organisation

og Arbejdssociologi

Professor *Ann Westenholtz*

Aarhus Universitet

Institut for Statskundskab

Lektor *Nils Mortensen*

Socialforskningsinstituttet

Afdelingsleder *Ole Gregersen*

**Amternes og Kommunernes
Forskningsinstitut**

Forskningsleder Olaf Rieper

Danmarks Pædagogiske Universitet

Institut for Pædagogisk Sociologi

Professor Feiwei Kupferberg

Danmarks Miljøundersøgelser

Seniorforsker Mette Jensen

Dansk Sociologforening

Formand, adjunkt Rasmus Willig

Oplægsholdere

Professor Margareta Bertilsson, Socio-
logisk Institut, Københavns Universitet

Forskningschef Nils Ploug,

Socialforskningsinstituttet

Arbejdsgruppen

Professor Göran Ahrne, Stock-
holms Universitet

Professor Heine Andersen,
Københavns Universitet

Professor Gunn Birkelund,
Universitetet i Oslo

Lektor Lotte Holm, Den Kongelige

Veterinær- og Landbohøjskole

Professor Jens Tonboe, Aal-
borg Universitet

Akademisk sekretær cand.scient.soc.

Christian Viskum Lytken Larsen.

Studentemedarbejder Dennis Roi Hansen

**Forsknings- og
Innovationsstyrelsen**

Ministeriet for Videnskab
Teknologi og Udvikling

Bredgade 40
1260 København K

Tlf. 3544 6200
Fax 3544 6201

fist@fist.dk
www.fist.dk